

İÇEL'DE CUMHURİYET'İN ONUNCU YIL KUTLAMALARI VE KUTLAMALAR SIRASINDA YAŞANAN MÜESSİF BİR HADİSE: ÇOMUZADE DAVASI

ERDEM ÇANAK*

ÖZ

Türk milletinin İstiklal Harbi yıllarındaki var olma mücadelesi, Mustafa Kemal'in önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması ile neticelenmiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde ise yeni Türk devletinin rejiminin cumhuriyet olduğu ilan edilmiştir. Bu durum, Türk halkı tarafından da genel itibariyle kabul görmüştür. Bunun en önemli göstergesi ise 29 Ekim tarihinin 1924 yılından itibaren bayram olarak kutlanması ve kutlamalara karşı halkın gösterdiği yakın ilgidir. Ancak kısa süre içerisinde gerçekleştirilmiş olan inkılaplar zaman zaman ciddi toplumsal tepkilere neden olmuştur. Bu tepkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine yönelik endişeleri de gündeme getirmiştir. Fakat cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü kutlamalarına karşı halkın gösterdiği ilgi ve duyulan toplumsal heyecan, endişelerin yersiz olduğunu ortaya koyarak genç cumhuriyetin emin adımlarla yoluna devam edeceğini göstermiştir. Bu çalışmada, Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarının İçel uygulaması ile kutlamalar esnasında Mersin'de yaşanan ve dönemin basınına "Çomuzade Davası" olarak yansıyan hadise ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Cumhuriyet, İçel, Mersin, Cumhuriyet Bayramı.

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Adana/TÜRKİYE, ecanak@cu.edu.tr

CELEBRATIONS FOR THE TENTH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC IN İCEL AND UPSETTING EVENT DURING THE CELEBRATIONS: THE CASE OF COMUZADE

ABSTRACT

The struggle for existence of Turkish nation in the time of Turkish War of Independence has finished with foundation of Turkey Republic by the leadership of Mustafa Kemal. On 29 October 1923, it was proclaimed that the new country's regime will be a republic. This was accepted by the majority of the Turkish people. One of the most important indications of that is the enthusiasm of the people for 29 October celebrations which became a national holiday from 1924 onwards. But on some occasions, the reforms which were put into action in a very short time, caused social reactions. Those reactions brought up concerns about the future of the Turkish Republic. But people's enthusiasm and great excitement during the celebrations of the tenth anniversary of the republic showed that those concerns were out of place. This paper will examine the celebrations of tenth anniversary of the republic and the event that was named as The Case of Comuzade in the press.

Keywords: Atatürk, Republic, İcel, Mersin, Republic Day.

GİRİŞ

Toplumların tarihlerinde önem atfettikleri ve kutladıkları özel günleri bulunmaktadır. Toplumsal birlikteliğin önemli bir göstergesi olan bu günlerle dair kutlamalar, özellikle yeni tesis edilmiş veya siyasal birlikteliğin sağlanmak istendiği rejimlerde meşruiyetin önemli bir aracı olmuştur¹. Osmanlı Devletinde millî bayram düşüncesi doğrultusunda ortaya çıkmış olan bu nite-likteki ilk kutlamalar ise II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır².

TBMM'nin açılması ile birlikte millî bayram geleneği de şekillenmiştir. Bu husustaki ilk teşebbüs, Millî Mücadele'nin devam ettiği günlerde Saruhan mebusu Refik Şevket Bey ve arkadaşlarından gelmiştir. Refik Şevket Bey ve arkadaşlarının Meclisin açıldığı 23 Nisan gününün millî bayram olarak kutlanması yönündeki 21 Nisan 1921 tarihli teklifi, Meclisteki uzun tartışmalardan sonra kabul edilmiştir³. Müteakiben de Saltanatın kaldırdığı 1 Kasım günü⁴ ile yeni Türk devletinin rejiminin adının konulduğu 29 Ekim günü millî bay-

- 1 Yasemin Doğaner, "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, S 9 (2007), s.119.
- 2 Buna göre ilk olarak devletin kuruluş günü olan 27 Ocak 1299 (4 Ocak 1299) günü "İstiklâl-i Osmani Günü" adıyla millî bayram olarak kutlanmak istenmiştir. Ancak, konunun Meclise taşınması üzerine İstanbul mebusu Hüseyin Cahit Yalçın, II. Meşrutiyet'in ilan günü olan 10 Temmuz'un (23 Temmuz) millî bayram olarak kutlanmasını öne sürmüştür. Meclisteki görüşmeler neticesinde de 23 Temmuz 1908 gününün millî bayram olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Ancak 1913 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü de millî bayram olarak kutlanmaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Bengül Salman Bolat, **Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2012; Hasan Akbayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar", **Tarih ve Toplum**, S 43 (1987), s.31; Erdem Çanak, "Adana'da Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Kutlamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 86 (Temmuz 2013), s.1-25; Erdem Çanak, **Atatürk ve Adana**, Ankara 2016, s.97.
- 3 "23 Nisanın Milli Bayram Addine Dair Kanun", **Düster**, 3. Tertip, C II, s.29. 23 Nisan günü, 1929 yılına kadar millî bayram, 1929 yılından itibaren çocuk bayramı, 27 Mayıs 1935 tarihinde çıkarılan kanun ve bu kanuna ek olarak çıkarılan 20 Haziran 1938 tarihindeki kanunla birlikte de Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun", **Resmî Gazete**, Kanun No: 2739, S 3017 (1 Haziran 1935), s.5262; "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun", **Resmî Gazete**, Kanun No: 3466, S 3950 (4 Temmuz 1938), s.10159.
- 4 Saltanatın kaldırdığı 1 Kasım günü Sivas mebusu Hüseyin Rauf Bey ile Burdur mebusu İsmail Suphi Bey'in teklifi üzerine millî bayram olarak kabul edilmiştir. "12 Rebiülevvel Gecesi ile Gününün Milli Bayram Addine Dair Kanun", **Düster**, 3. Tertip, C V, s.395.

ram olarak kabul olunmuştur⁵. 1924 yılında merasimle kutlanan 29 Ekim gününün özel bir şekilde kutlanması için 1925 yılında 628 nolu “Cumhuriyet’in İlanına Müsadif 29 Teşrin-i Evvel Gününün Millî Bayram Addi Hakkında Kanun” çıkarılmıştır⁶. Cumhuriyet Bayramı’nın onuncu yıldönümünün kutlamasına ise ayrı bir önem verilmiştir. Bu doğrultuda hükümet, kutlama hazırlıklarını yürütme işini bizzat üzerine almıştır. Ülke genelinde yapılacak olan kutlamaların düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla da bir grup milletvekili⁷ tarafından 9 Haziran 1933 tarihinde TBMM Başkanlığı’na “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıldönümünü Kutlulama Kanunu” isimli bir kanun teklifi verilmiştir⁸. 11 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen 2305 sayılı bu kanun⁹, daha sonra çıkarılan bir dizi kanun¹⁰ ve kararname¹¹ ile de güçlendirilmiştir.

Kutlama hazırlıklarının yürütme görevini üstlenen hükümet, hazırlıkların tek elden yürütülmesi amacıyla Başvekâlete bağlı bir de Yüksek Komisyon oluşturmuştur. Komisyonun kimlerden oluşacağına dair çıkarılan 14668 nolu kararname gereğince komisyon başkanlığına Cumhuriyet Halk Fırkası Umu-

- 5 Cumhuriyetin ilk yıllarında millî bayram olarak kutlanan günlerden birisi de 30 Ağustos günüdür. “Zafer Bayramı Kanunu”, **TBMMZC**, Devre II, C 24, s.9.
- 6 “Cumhuriyetin İlanına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında Kanun”, **Resmî Ceride**, S 96 (23 Nisan 1341/1925), s.129.
- 7 Bu milletvekilleri; Malatya Mebusu Abdülmuttalip, Denizli Mebusu Necip Ali, Giresun Mebusu Hakkı Tarık, Bolu Mebusu Hasan Cemil ve Muş Mebusu Hasan Reşit Bey’dir. “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlulama Kanunu”, **TBMMZC**, Devre IV, C 16, s.185-186, 200-202.
- 8 Bu dönemde Türkçenin sadeleştirilmesi çalışmaları çerçevesinde “kutlama” kelimesi “kutlulama” olarak kullanılmıştır. Mevlüt Çelebi, **Atatürk ve Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2007, s.98.
- 9 “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu”, **Resmî Gazete**, Kanun No: 2305, S 2437 (26 Haziran 1933), s.1; **BCA**, 450.01.11.50.36.1.
- 10 Kanunlar için bkz. **Resmî Gazete**, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Bayramını Kutlulamak Üzere Vekâlet ve Dairelerin 1933 Bütçelerinden 50.000 Liranın Tenzil İle Maliye Bütçesine Yeniden Açılacak 172 nci Fasla Konulmasına Dair Kanun”, Kanun No: 2318, S.2530 (16 Ekim 1933), s.1; “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıldönümünü Kutlulama Hakkındaki 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun”, Kanun No: 2319, S 2536 (23 Ekim 1933), s.1; “11.6.1933 Tarih ve 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun”, Kanun No: 2320, S.2536 (23 Ekim 1933), s.1; “Cumhuriyetin İlanına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında 19 Nisan 1341 Tarih ve 628 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun”, Kanun No: 2321, S 2536 (23 Ekim 1933), s.1.
- 11 Kararnameler için bkz. **Resmî Gazete**, Kararname No: 14668, S.2452 (15 Temmuz 1933), s.1; Kararname No: 15073, S.2532 (18 Ekim 1933), s.1; Kararname No: 15098, S 2535 (22 Ekim 1933), s.1; Kararname No: 15113, S 2535 (22 Ekim 1933), s.1.

mi Kâtibi Recep Bey (Peker), üyeliklerine ise Erzurum mebusu Nafi Atuf Bey, Millî Müdafaa, Dâhiliye ve Maarif Vekillikleri müsteşarları atanmıştır¹². Kutlamaların ülke genelinde uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla da vilayetlerde komite ve heyetler oluşturulmuştur¹³. Bu komite ve heyetlerin Yüksek Komisyon ile uyum içerisinde çalışabilmeleri için de haberleşmeleri ücretsiz hale getirilmiştir¹⁴.

Onuncu yıl kutlamalarını ölümsüzleştirmek isteyen Posta Telgraf ve Telefon İdaresi inkılâbın muhtelif safhalarını gösteren resimli pullar hazırlamış¹⁵, Ziraat Bankası da üzerinde Atatürk resmi olan madalyalar bastırmıştır¹⁶. Halkın kutlamalara katılımını artırarak bayramın büyük bir coşku içerisinde geçmesini isteyen demiryolları idaresi ise tren ücretlerinde 23 gün indirim yapma kararı almıştır¹⁷. Ayrıca bayram coşkusunun yurt genelinde hissedilmesi için köyler de kutlama programına dâhil edilmiştir¹⁸.

12 **Resmî Gazete**, Kararname No: 14668, S 2452 (15 Temmuz 1933), s.1.

13 Bu komitelere yardımcı olması için de Merasim Komitesi, Sergi ve Dekorasyon Komitesi, Radyo Komitesi, Yayın Komitesi, Konferans ve İrşat Komitesi ile Temsil Komitesi adlı yardımcı komiteler oluşturulmuştur. Ayrıca bunlara ilave olarak ilerleyen süreçte “Cumhuriyet Bayramı Neticelerini Tesbit” isimli bir komite daha kurulmuştur. **BCA**, 490.01.11.50.36.1.

14 “Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu”, **Resmî Gazete**, Kanun No: 2305, S.2437 (26 Haziran 1933), s.1. Bunun yanı sıra komite ve komisyonların yapacağı harcamalar için 1933 mali yılı bütçesinden 50.000 lira ayrılmıştır. Ancak bu paranın yetersiz kalması üzerine çıkarılan ek bir yasa ile 179.797 lira daha ayrılmıştır. “1933 Mali Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu’na Merbut Bütçelerde Bazı Tadilat Yapılmasına Dair Kanun”, **Resmî Gazete**, Kanun No: 2322, S 2536 (23 Ekim 1933), s.1-3.

15 Posta Genel Müdürlüğü tarafından 3.5 milyon adet basılan bu pulların birisinde Atatürk’ün kurtarıcı varlığı altında Türkiye’nin tarımda, sanatta kazandığı büyük gelişmeyi belirten bir kompozisyonun ortasında Atatürk’ün bir resmi ve yanında barışı temsil eden bir defne dalı, diğerinde ise dalgalar üzerinde doğan stilize bir güneş ve içinde 10 sayısı yer almıştır. Yalnız üç günlük bayram süresince satılacak olan bu pulların değeri 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 15, 25, 50 kuruş, seri değeri ise 100 kuruş olarak belirlenmiştir. Nezahat Demirhan, **Cumhuriyetin Onuncu Yılına Türk İnkılâp Tarihindeki Yeri ve Önemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s.76.

16 **BCA**, 030.18.01.01.39.70.12.

17 **BCA**, 490.01.11.50.36.1; “Büyük Bayramda Şimendifer Tarifelerinde Yapılacak Tenziyat”, **Ege**, 17 Ekim 1933.

18 “Büyük Bayram Köylerde Nasıl Kutlanacak”, **Ege**, 20 Ekim 1933; 22 Ekim 1933. Kutlama programı çerçevesinde köylerde üç gün boyunca konferans verilerek tiyatro gösterileri düzenlenmesi planlanmış ve ayrıca Yüksek Komisyon tarafından “Köylülere Konferans” adını taşıyan bir de kitapçık bastırılarak dağıtılmıştır. Yüksek Kutlama Komisyonu, **Köylülere Konferans**, Ankara 1933, s.1-5; **BCA**, 030.10.198.352.13.

Kutlama programı kapsamında yayın etkinliklerine de özel önem verilmiştir¹⁹. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyetin kuruluşu ve ilk on yılın anlatıldığı bir de “Rehber Kitap” hazırlanmıştır²⁰. Yüksek Komisyon tarafından yayınlanan bir tebliğ ile de Cumhuriyetin onuncu yılı nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekâleti’nce seçilen ve adları Nafia Vekâleti’nce bildirilen yayınlar ile telgraf, mektup ve kartlardan posta ücreti alınmayacağı açıklanmıştır²¹.

Kutlamalarının yapılacağı bütün meydanlara “Cumhuriyet Meydanı” adı verilmiş, “Toprak Alma Merasimi” ile de bu meydanlardan alınan topraklar ülkedeki birlik ve beraberliği göstermesi için Ankara’ya gönderilmiştir. Ayrıca şehirlerin muhtelif yerlerine kurulan “Halk Kürsüleri” sayesinde vatandaşların cumhuriyet ve inkılâp konularındaki duygu ve düşüncelerini paylaşmaları sağlanmıştır²².

Onuncu yıl kutlamaları ile sembolleşen asıl uygulamalar ise “Onuncu Yıl Marşı” ile Atatürk’ün Ankara Cumhuriyet Meydanı’nda bütün yurda seslendiği “Onuncu Yıl Söylevi” olmuştur²³. Kutlamalar kapsamında bir de af kanunu çıkarılmıştır. 25 Ekim 1933 tarihinde Meclis genel kuruluna sunulan af kanunu tasarısı, 26 Ekim 1933 tarihli oturumda kabul edilerek yasalaşmıştır. Devletle halk arasında bir yakınlaşmanın sağlanması amacıyla çıkarılmış olan kanun kapsamında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Suikastı mahkûmlarının cezaları tamamen, Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarı olan ve Menemen Olayı sonrasında cezalandırılan gazetecilerin suçlarının ise bir kısmı affedilmiştir. Buna karşın Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına dair 431 sayılı kanunda yazılı şahıslar ile 150’likler olarak bilinen kişiler af kapsamının dışında tutulmuştur²⁴.

19 Ayrıntılı bilgi için bkz. Selçuk Çıkla, “Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebi Yayınlar”, *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi*, S 1 (2006), s.45-63; Kerem Coşkun, “Onuncu Yıl Anısına Yapılan Yayınlar”, *Toplumsal Tarih*, S 118 (2003), s.94-95; Selim Nüzhet, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde Yapılan Neşriyat”, *Ülkü*, S 12 (1933), s.443-455.

20 Bu rehber kitaplardan İçel’e de gönderilmiştir. Vilayete gelen kitapların bir kısmı ise kaza ve nahiyelere gönderilmiştir. “Cumhuriyet Devrinin Feyizleri”, *Ege*, 15 Ekim 1933.

21 BCA, 450.01.11.50.36.1.

22 BCA, 490.01.11.50.36.1.

23 BCA, 490.01.11.50.37.1; *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü İçin Yazılan Şiirler, Destanlar*, Ankara 1933; Enver Behnan Şapolyo, *Cumhuriyet’in Onuncu Yıldönümü Ankara’da Nasıl Kutlandı 1923-1933*, Ankara 1934, s.15-16.

24 Cahide Sınmaz Sönmez “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlamaları ve 26 Ekim 1933 Tarihli Genel Af Yasası”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S 33-34 (2004), s.92-100.

Mersin'de Bayram Hazırlıkları

Cumhuriyetin onuncu yılını kutlama hazırlıkları, Türkiye'nin dört bir yanında olduğu gibi Mersin'de de büyük bir sevinç ve heyecanla karşılanmıştır. Yüksek Komisyonun gönderdiği program çerçevesinde hazırlıklara başlanan Mersin'de Vali Salim Bey'in başkanlığında Halk Fırkası Vilayet Reisi Necip Mecit, Belediye Reisi Mitat, Halkevi Reisi Mansur ve Maarif Müdürü Neşet Bey'den oluşan bir komite oluşturulmuştur. Komite de, çalışmalarında kendisine yardımcı olması amacıyla on yardımcı komite teşkil etmiştir. Bu komiteler ve görevleri ile komiteleri oluşturan isimler şunlardır²⁵:

Ses ve Yazı Komitesi: Maarif Müdürü Neşet Bey, Liman Şirketi Müdürü Mansur Bey, Doktor Mazhar Bey, Doktor Muhtar Bey, Suat Salih Bey, Halil Zaloğlu Bey, Seyrisefainden Niyazi Bey, Hakkı Cemal Bey, Hakkı Kazım Bey, Yeni Mersin Gazetesi Müdürü Fuat Bey, Cemil Kamil Bey, Matbaacı Ata Bey, Lütfi Oğuz Bey ile Ege Gazetesi Müdürü Hasan Basri Bey'den oluşan komite, gazeteler ile mecmuaların içeriğini tayin ve büyük hacimde olmasını temin etmek, yapılacak neşriyat ile konferans, konuşma ve halk destanlarının cumhuriyet ile inkılâp ve istiklalın kıymet ve mahiyetini anlatacak konularda olmasını sağlamak ve halk destanları için Halkevinin Dil-Edebiyat ve Musiki şubeleri ile işbirliği yapmak, yapılacak neşriyatta kullanılacak olan istatistik bilgilerin doğru olmasını temin için grafik ve sergi komitesi ile işbirliği yapmak, konferans, hitabe ve monologların nerede yapılacağını ve kimlerin söyleyeceği ile ayrıntılarını belirlemek, gazete ile yapılacak neşriyatın ve afişlerin nasıl olacağını tespit etmek ve hazırlanması gereken esaslara uygun bir şekilde hazırlanmasını sağlamakla görevlendirilmiştir²⁶.

Renk ve Işık Komitesi: Belediyeden Arif Bey, Şıhmanzâde Şükrü Bey, Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Belediye Mimarı Recai Bey ile Hasan Dayı

- 25 “Kutlulama Komitesi Toplandı”, **Yeni Mersin**, 10 Ağustos 1933; “Cumhuriyet Bayramı Hazırlıkları”, **Ege**, 10 Ağustos 1933. Merkez komitesinin büro işlerini ise Maarif Müdürü Neşet Bey'in başkanlığı altındaki bir komitenin yapacağı açıklanmıştır. 21 Ağustos günü ilk defa toplanan komiteler, temsil, mektepler ve musiki komitelerini seçmişlerdir. Bunlardan temsil komitesi reisliğine denizyolları acentesinden Niyazi Bey, mektepler komitesi reisliğine Orta Mektep Müdürü Hamdi, Musiki komitesi reisliğine de ilk tedrisat müfettişi Sıtkı Bey seçilmiştir. “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 22 Ağustos 1933.
- 26 Komite, 11 Teşrinievvel akşamı toplanarak bayram için gazetelere verilecek yazılar ve bayramı müteakip neşredilecek broşürler hakkında müzakerede bulunmuşlardır. “Ses ve Yazı Komitesinde Bir Toplantı”, **Ege**, 12 Ekim 1933. Bayramda verilecek konferans ve hitabeleri tespit etmek amacıyla da 14 Eylül günü bir toplantı gerçekleştirmiştir. “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933.

Bey'den oluşan komite, resmi ve hususi bütün müesseselerin gündüz bayraklar, gece fenerlerle ne şekilde donatılacağını tayin etmek, sergi ve grafik komitesinin vereceği malzemeyi uygun gördüğü yere asmak, serginin aydınlatmasını sağlamak, hükümet konağı önünde yapılacak takın ne şekilde donatılacağı ve nasıl aydınlatılacağını belirlemek, bayram süresince kullanılacak fişeklerin seçimi ve bunların ne şekilde ve nerede kullanılacağı ile kimler tarafından atılacağını bir programla tespit etmek, deniz aydınlatması için deniz komitesi için işbirliği yapmak, hususi evlerin ve mağazaların donatılması ve aydınlatmasının temini ile radyoların nereye konulacağını tespiti ile kullanılacak olan hoparlörlerin temini ve bu hususta ses ve yazı komitesiyle işbirliği yapmakla görevlendirilmiştir²⁷.

Satın Alma Komitesi: Belediyeden Fuat Bey, Muhasebe Müdürü Hakkı Bey ile Merkez Malmüdürü Abdullah Bey'den oluşan komite, bayram süresince kullanılacak olan malzemeleri satın almakla görevlendirilmiştir.

Sergi ve Grafikler Komitesi: Ziraat Müdürü Avni Bey, Ticaret Mektebi Müdürü Cemil Bey, İktisat Müdürü Mesut Bey, Başmühendis Hurşit Bey, Orta Mektep Müdürü Hamdi Bey ile Belediye Başkâtibi Rıza Bey'den oluşan komite, cumhuriyetten önceki dönemde ve cumhuriyet döneminde yapılan işleri ve bu süreçte meydana gelen farkı gösterecek grafiklerin hazırlanması için gereken bilgileri toplamakla, bu grafiklerin sokaklarda asılacağı yerleri tespit etmekle, sergi mahallini belirlemek ve sergi için gereken malzemeleri temin etmekle görevlendirilmiştir.

Temsil Komitesi: Belediyeden Celal Bey, Başmuallim Niyazi Bey, Mühendis Muammer Bey, Musiki Muallimi İrfan Bey ile Seyrisefainden Niyazi Bey'den oluşan komite, bayram süresince sahnelenecek olan piyeslerin sahneleneceği yerleri tespit etmek ve açık havada sahnelenmeleri için araştırma yapmak, sahnelerin aydınlatılması için de renk ve ışık komitesi ile işbirliği yapmakla görevlendirilmiştir.

Musiki Komitesi: Musiki Muallimi İrfan Bey, Muallim Hikmet Hanım, Muallim Saadet Hanım, Yeni Mersin Gazetesi'nden Cemil Bey, Halkevinden Sıtkı Bey ile Eczacı Kamil Bey'den oluşan komite, bayram süresince gerçekleştirilecek musiki programını hazırlamak ve bunun için gruplar meydana ge-

27 14 Ekim günü toplanan CHF İdare Heyeti, bayram münasebetiyle halkın mağaza ve evlerini süslemeleri için de bir heyet seçmiştir. "Cumhuriyet Halk Fırkasında Toplantı", **Ege**, 15 Ekim 1933.

tirmek, çalınacak parçaları belirlemek ve halk oyunları için mevcut eserlerden besteleri uygun olanları tespit etmekle görevlendirilmiştir.

Spor Komitesi: İdman Yurdu'ndan Edip, Muharrem ve Muhip Bey, Borsa Komiseri Lütfi Ali Bey, Borsadan Fevzi Kamil Bey, Tekkeli Hacı Efendi, Yalınayak'tan Emin Bey ile Orta Mektepten Abdurrahman Bey'den oluşan komite, bayram süresince yapılacak olan müsabakaların programlarını hazırlamak, yerleri ile saatlerini tayin etmek ve köylülerin kesif bir kütle halinde bu müsabakalara iştiraklerini temin etmek ve bu hususta alınacak tedbirleri tespit etmekle görevlendirilmiştir.

Mektepler Komitesi: Orta Mektep Müdürü Hamdi Bey, Müfettiş Sıtkı Bey, Başmuallim Niyazi, Salih ve Hayri Bey'den oluşan komite, grafiklerden mekteplere ait olanlar ile mekteplerin muhtelif hareketlerini ve sahnelenecek olan müsamerelerini, kısacası mekteplerin bütün faaliyetlerini tespit etmekle görevlendirilmiştir.

Deniz Komitesi: Liman şirketinden Hakkı ve Abdurrahman Bey ile liman reisi Zihni Bey'den oluşan komite, denizdeki seyyar ve sabit aydınlatmayı tespit etmek, sporcuların deniz hareketlerine yardım etmek ve deniz eğlenceleri için program hazırlamakla görevlendirilmiştir.

Balo Komitesi: Fırka Reisi Necip Mecit Bey, Kasapoğlu Kadri Bey, Kadioğlu Fahri Bey, Ziraat Bankası Müdürü İhsan Bey, İş Bankası Müdürü Enver Bey, Muallim Fazilet Hanım ile Muallim Nezihe Hanım'dan oluşan komite, balonun nerede yapılacağını tetkik etmek ve balo programını hazırlamak, yiyecek ve içecek listesi oluşturmak ve cazbandı hazırlayarak dekorasyon, aydınlatma ve inzibat işlerini tespit etmekle görevlendirilmiştir.

Vilayet merkezinin yanı sıra kaza ve nahiyelerde komiteler oluşturulması için de kaymakamlara ve nahiye müdürlerine emir verilmiştir. Bu bağlamda bayramın coşkulu bir şekilde kutlanması için her türlü tedbir alınmış, resmi ve hususi bütün müessese ile kazaların ve nahiyelerin sarf edecekleri fişek ihtiyaçları sorularak derhal cevap vermeleri istenmiş, banka müdürlerinin katılımı ile de Halkevinde bir toplantı gerçekleştirilerek yapılması gerekenlerle ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur²⁸. Ayrıca bütün müessese ve cemiyetlere birer tezkere gönderilerek üç gün zarfında yapılacak işler hakkında bilgi verilmiş ve kutlamalar esnasında kullanılacak havai fişeklerin komite tarafın-

28 "Kutlulama Komitesi Toplandı", **Yeni Mersin**, 10 Ağustos 1933.

dan satın alınacağı bildirilerek, inhisarca verilen sürenin bitmek üzere olduğu belirtilerek ihtiyaçların ivedilikle tespit edilerek bildirilmesi istenmiştir²⁹.

Kutlama komitesi, sık sık toplanarak bayram hazırlıklarını takip etmek suretiyle şehrin kutlamalara eksiksiz bir şekilde hazırlanmasını sağlamıştır³⁰. Bu süreçte komiteye en büyük desteği ise yardımcı komitelerin³¹ yanı sıra Halkevi, Muallimler Birliği³², Tayyare Cemiyeti³³ gibi müesseseler vermiştir. Bunlardan da yapmış olduğu çalışmalarla Halkevi öne çıkmıştır.

Kutlama için yapılan hazırlıklar kadar bayram coşkusunun yurt genelindeki herkes tarafından hissedilmesi de büyük önem arz etmiştir. Bu doğrultuda köyler de kutlama programı kapsamına alınmıştır³⁴ ve köylerin süslenmesi için de Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı tarafından yeni kabul edilen ölçülere

-
- 29 Her müessesenin ihtiyacını tespit ederek parasını komite muhasipliğini yapan Hususi Muhasebe Müdürü Hakkı Bey'e makbuz karşılığında vermesi istenmiştir. "Kutlulama Komitesi Müesseselere ve Cemiyetlere Yapılacak İşleri Bildirdi", **Yeni Mersin**, 13 Ağustos 1933. Fişeklerin daha ucuza mal olması için de vilayet tarafından fabrikadan toptan alınacağı açıklanmıştır. Bununla birlikte belediye bayram günlerinde kullanılmak üzere 250 liralık havai fişek sipariş etmiştir. "Cumhuriyet Bayramı Hazırlığı", **Yeni Mersin**, 3 Ağustos 1933. Ancak kısa bir süre sonra da bütün vilayet için 1.500 liralık havai fişek siparişi verilmiştir. "Bayrama Hazırlık", **Yeni Mersin**, 16 Ağustos 1933; "Kutlulama Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 22 Ağustos 1933.
- 30 "Halk Evimizde Toplantı", **Ege**, 20 Eylül 1933; "Bayram Hazırlıkları", **Ege**, 25 Eylül 1933; "Kutlulama Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 28 Eylül 1933; "Kutlulama Komitesi", **Yeni Mersin**, 1 Ekim 1933; "Kutlama Komitesinde Toplantı", **Ege**, 10 Ekim 1933; "Büyük Bayram Kutlama Komitesinde Toplantı", **Ege**, 12 Ekim 1933. Hazırlıklar kapsamında harcama yapmaya yetkili tek merci olan komisyon, 2 Ekimdeki toplantısında varidat ile muhtelif komitelerin masraflarını tespit ederek sarf usulü içinde heyeti vekile kararının nazarı dikkate alınmasını ve o yolda sarfiyat yapılmasını satın alma komisyonuna bildirmiştir. Diğer komiteler için ayrılan paraların da satın alma komisyonu vasıtasıyla harcanması komitelere tebliğ edilmiştir. "Merkez Komitesi Toplantısı", **Yeni Mersin**, 3 Ekim 1933. Kutlamalar için yapılan harcamalar hükümet tarafından karşılanmıştır. Bununla birlikte Mersin Belediyesi 1.000 lira, liman şirketi de 500 lira katkıda bulunmuştur. "Belediye Bin Lira Verdi", **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933; "Liman Şirketi", **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933.
- 31 Vilayet Komitesi, cumartesi ve çarşamba günleri olmak üzere haftada iki gün toplanmayı kararlaştırmıştır. "Vilayet Komitesi", **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933.
- 32 "Muallimler Birliği", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933.
- 33 "Tayyare Cemiyeti'nde Kutlulama Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 5 Ekim 1933; "Tayyare Cemiyeti'nde Toplantı", **Yeni Mersin**, 10 Ekim 1933; "Tayyare Cemiyeti", **Yeni Mersin**, 17 Ekim 1933.
- 34 "Köylerde Bayram Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933; "Köylerimizde Cumhuriyet Bayramına Hazırlık", **Yeni Mersin**, 17 Ekim 1933.

uygun hazırlanmış olan bayraklardan 400 adet gönderilmiştir³⁵. Bunun yanı sıra bayram süresince köylülerin çift sürmeyecekleri, köylerinden ayrılmayacakları ve kutlamalara iştirak edecekleri belirtilmiştir³⁶.

Bayramı özel kılmak amacıyla bayram süresince köylülere mahsus bir gazete neşredilerek ücretsiz olarak dağıtılması, şehirde çıkmakta olan gazetelerin bayramın ilk günü sekiz, diğer günleri dörder sayfa olarak neşredilmesi, yaşanan coşkunun gelecek nesillere aktarılması amacıyla da vilayet genelindeki kutlamaları ihtiva eden bir broşürün neşredileceği açıklanmıştır³⁷.

Kutlamalar çerçevesinde şehrin süslenmesine özel bir önem verilmiştir. Bu bağlamda vilayet kutlulama komitesince şehrin muhtelif mahallerine oniki tak kurulmuştur³⁸. Ayrıca şehirdeki binalar elektrikle aydınlatılmış, bayrak

35 “Dörtüyz Bayrak Geldi”, **Yeni Mersin**, 28 Eylül 1933.

36 “Mersin’de Bayram”, **Yeni Mersin**, 29 Ekim 1933.

37 “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933. Hatta şehirde yayınlanmakta olan **Ege Gazetesi**, onuncu cumhuriyet bayramında çıkaracağı fevkalade sayı için okuyucuları arasında bir anket yapacağını açıklamıştır. “Anket”, **Ege**, 25 Eylül 1933; 26 Eylül 1933. 27 Eylül günkü sayıda yer alan ankete dair yazıda, “*Ege, onuncu cumhuriyet bayramı şerefine çıkaracağı fevkalade sayı için bir anket tertip etmiştir. Bu ankete herkes iştirak edebilir. Bu ankete her nevi yazı şekilleri ile girilebilir. İstiklal, inkılabın, cumhuriyetin feyzleri hakkındaki duygularınızı Ege’ye yazınız. Gençler, mektepliler! İstiklal ve inkılap hakkında yazacağınız bir şiir, bir makale, bir hikâye sizin cumhuriyete bağlılığınızın derecesini gösterecektir. Ege’nin hazırladığı bu mühim fırsattan istifade ediniz. Ankete girecek yazılar 15 Birinciteşrin’e kadar gazeteye gönderilmiş olmalıdır. Ankete gönderilecek yazılardan fevkalade sayıya girecek yazılar güzide bir heyet tarafından ayrılacaktır*” ifadelere yer verilmiştir. “Anketimiz”, **Ege**, 27 Eylül 1933.

38 İlk etapta üç tane kurulacağı açıklanmıştır. Abide tarzında olacağı belirtilen takların her biri için de 500 lira sarf edileceği belirtilmiştir. “Üç Tak Kurulacak”, **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1933. Bunlardan büyük tak olarak adlandırılan Cumhuriyet Meydanı ile Kurtuluş Mektebi önündeki beş yol olarak adlandırılan alana kurulmuştur. “Kutlulama Komitesinde Toplantı”, **Ege**, 15 Ekim 1933. Ancak zaman içerisinde kurulan takların sayısı onikiye yükselmiştir. Bu takların ikisi Halk Fırkası Kiremithane Ocağı, ikisi Bahçe mahallesi, diğerleri de Hamidiye, İhsaniye, Nüzhetiye, Nusratiye ve Osmaniyeh mahalleri tarafından kurulmuştur. “Mersin’de Bayram”, **Yeni Mersin**, 29 Ekim 1933. Takların kurulmuş olduğu bu yerlerden Bahçe’de bayramın esaslı bir şekilde kutlanması için elektrik aydınlatması eksik olduğundan evlerin kapılarına ve inşa edilecek olan taklara asılmak üzere 300 kadar fener ile külliyetli miktarda bayrak yaptırılmıştır. Ayrıca mahallenin muhtelif yerlerine beş tane tak kurulacağı belirtilmiş ise de ancak iki tak kurulmuştur. “Bahçe Mahallesi Bayram Hazırlıkları”, **Ege**, 10 Ekim 1933. Halk Fırkası Kiremithane Ocağı tarafından kurulan taklarla ilgili olarak da **Ege Gazetesi**’nde şöyle bir haber yer almıştır: “*Evvelki gün akşam Camii Şerif ve Kiremithane ocakları heyeti CHF binasında toplanarak bayramda yapılacak işler üzerine görüşülmüş ve bu görüşmeler arasında Camii Şerif Mahallesi Yoğurt Pazarı’na nazır cihetine ve mahallenin şerefi ile mütenasip büyük*

ve defne dalları ile de süslenmiştir³⁹. Bu esnada binalara asılacak bayrakların kanuni şekline uygun olmasına dikkat çekilerek yasal ölçülere sahip olmayan bayrakların asılmasının yasak olduğu duyurulmuştur⁴⁰. Buna rağmen nizami ölçülere sahip olmayan bayrakların satıldığı görülmüştür. Bu durum Yeni Mersin Gazetesi'nde "Bu Nasıl Bayrak" başlıklı yazıda şu sözlerle eleştirilmiştir:

"Bayrağımızın bir rengi, bir şekli, bir ölçüsü, bir nispeti bunları temin için de bir nizamnamesi vardır. Bunun haricinde yapılacak olan bayraklar nizami olamayacağı gibi Türk varlığının timsaline de büyük hürmetsizlik yapılır.

Dün çarşıda bir adam, bayrağımızla hiçbir münasebeti ve benzeyişi olmayan binlerce kırmızı beyaz kâğıdı Türk bayrağı diye satıyor ve bunu da çocuklar, köylüler bayrak diye para verip alıyorlardı.

Bayrak diye satılan kâğıt parçasının 28 santim boyunda, 10 santim eninde, yarısı beyaz yarısı kırmızı bir mustatil ay, mustatil ayın ortasına yıldızla beraber kırmızıya gelen yerleri beyaz, beyaza gelen yerleri kırmızıdır.

Katiyen Türk bayrağı ile hiçbir benzer noktası bulunmayan bu bayraklar satılırken maalesef hiç kimse müdahale ederek mani olmuyor. Vaziyeti alaka-darların ehemmiyetle nazarı dikkatine arz ederiz"⁴¹.

Binalar bayram için süslenirken Maarif Vekâleti'nin talimatı doğrultusunda şehirdeki okullar da süslenmiştir⁴². Binaların süslenmesinde ise bilhas-sa Türk bayrağı kullanılmıştır. Bu nedenle artan bayrak ihtiyacını karşılamak

---

bir tak inşasına karar verilmiş ve faaliyete geçilmiştir. Kiremithane mahallesinde evvelce inşasına karar verilen ve Gazi Mektebi önüne kurulacak takın inşasına başlandığı haber alınmıştır". "Cumhuriyet Halk Fırkasında Toplantı", Ege, 15 Ekim 1933.

39 Tenvirat için şehirde elektrik lambası kalmadığından yeniden sipariş verilmek zorunda kalmıştır. "Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor", **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933. 13 Ekim günü bir toplantı yapan kutlulama komitesi, şehrin süslenmesinde kullanılmak üzere 5.000 bayrak yaptırmaya karar vermiştir. "Kutlulama Komitesinde Toplantı", **Ege**, 15 Ekim 1933.

40 "Bayraklar Kanuni Şekilde Yapılacak", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933. Renk ve Işık Komitesi, bayrağın nizami şekline uygun yapılabilmesi için bir nizamname yazarak dağıtmıştır. "Bayrağımızın Nizami Şekli", **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1933.

41 "Bu Nasıl Bayrak", **Yeni Mersin**, 10 Ekim 1933.

42 "Kutlulama Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933. Okulların bayrama layık olduğu ehemmiyeti verdiği belirtilerek öğrencilerin geçit resmine yeni dikilen tek tip kıyafetle iştirak edeceği açıklanmıştır. "Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor", **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933. Maliye Vekâleti de binaların süslenmesinde kullanılmak üzere vilayet kutlulama komitesi emrine 100 lira göndermiştir. "Yüz Lira Geldi", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933.

üzere şehirdeki terziler sabahlara kadar çalışmak zorunda kalmışlardır⁴³. Şehrin süslenmesi işi devam ederken onuncu yıl kutlamalarına özel uygulamalardan birisi olan Cumhuriyet Marşı'nın vatandaşlarca öğrenilmesi için de harekete geçilmiştir. Bu doğrultuda CHF İçel Vilayet Heyeti Reisliği tarafından şu duyuru yayınlanmıştır:

*“Cumhuriyetimizin onuncu yıl dönümü kutulama şenliklerinde bir ağızdan okunmak üzere yüksek komisyon tarafından hazırlanan Cumhuriyet Marşı önümüzdeki Pazar gününden başlayarak her hafta Pazar, Salı ve Perşembe günleri saat 17’de Halkevi binasındaki salonda Muallim İrfan Bey tarafından umuma öğretilecektir. Bütün vatandaşların sayılan günlerde ve tayin edilen saatte Halkevine gelmeleri ve bir ağızdan marşı söylemeğe iştirak etmeleri rica olunur.”*⁴⁴

1 Ekim gününden itibaren de Halkevi salonunda Onuncu Yıl Marşı'nın öğretilmeye başlanacağı ilan olunmuştur. Marşın öğrenilmesi için yoğun çaba sarf eden fırka vilayet heyeti reisi Necip Mecit Bey, 1 Ekim günü çalışmalar başlamadan önce Belediye Reisi Mitat Bey ile birlikte Halkevi salonuna gelerek hazırlıkları kontrol etmiş, bu sırada marşı öğretecek olan Muallim Hikmet, H. İrfan, Cemil ve Hicazi Bey ile de görüşmüştür. Saat 17.00’de de Vali Vekili Atıf, Halkevi Reisi Mansur, daire müdürleri, memurlar ile halkın doldurmuş olduğu salonda piyano, keman ve flüt eşliğinde çalışmalar başlamıştır⁴⁵. Gazeteler de sayfalarında marşa yer vermek suretiyle bu sürece destek vermişlerdir⁴⁶. Buna rağmen kutulama komitesi, resmi ve hususi bütün müesseselere tebligatta bulunarak, marşı herkesin öğrenebilmesi için Halkevindeki derslere katılımın sağlanmasını istemiştir⁴⁷. Bu derslere bilhassa öğrenciler yoğun ilgi göstermiş ve ilk etapta da farklı okullardan gelen 500 öğrenci derslere katılmıştır⁴⁸. Bu süreçte köyler de unutulmamış ve Halk fırkası tarafından mual-

43 “Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor”, **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933.

44 “Cumhuriyet Marşı Halkevi Salonunda Herkese Öğretilcek”, **Yeni Mersin**, 29 Eylül 1933.

45 “Onuncu Yıl Marşı Öğretiliyor”, **Yeni Mersin**, 2 Ekim 1933.

46 “Cumhuriyet Marşı”, **Ege**, 26 Eylül 1933; “Cumhuriyet Marşı”, **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933.

47 “Cumhuriyet Marşı”, **Yeni Mersin**, 5 Ekim 1933.

48 “Beşyüz Talebe Derse Başladı”, **Yeni Mersin**, 5 Ekim 1933. Halkevi Konferans Salonundaki çalışmalar her gün saat 15.30’da devam etmiştir. “Mekteplerde Hazırlık”, **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1933.

limi bulunmayan köylerde köylülere marşı öğretmek için öğretmenler görevlendirilmiştir⁴⁹.

Kutlamalarda öğretmenler de aktif bir şekilde rol almıştır. Bu bağlamda öğretmenler, Onuncu Yıl Marşı'nı öğrenip öğretmişler, okullarda cumhuriyet ve inkılâp konularında konferanslar vermişler ve sahnelemek üzere de temsil çalışmışlardır⁵⁰. Bu çalışmalarının yanı sıra köyleri ve köylüleri de bayrama hazırlamışlardır⁵¹.

Temsiller, halka verilmek istenen mesajın doğrudan verilebilmesi bakımından önem arz etmiştir. Mersin'de de bayram süresinde birisi Muallimler Birliği, ikisi Halkevi Temsil Komitesi tarafından sahnelenmek üzere üç temsil verileceği belirtilmiştir⁵². Bu doğrultuda birinci gece Muallimler Birliği tarafından Halkevi müsamere salonunda "Kahraman" piyesi, ikinci gece Halkevi Temsil Komitesi tarafından "İstiklal" piyesi ile "Şeriye Mahkemesi" komedisi, üçüncü gece yine temsil komitesi tarafından "Yarım Osman" piyesi ile "Şeriye Mahkemesi" komedisinin sahneleneceği açıklanmıştır. Bunların dışında Orta Mektep öğrencilerinin de sinema binasında Faruk Nafiz Bey'in

49 "Köylerde Cumhuriyet Marşı", **Yeni Mersin**, 10 Ekim 1933; "Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor", **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933. Bu öğretmenlerden birisi de Hicazi Bey'dir. "Köylerde Cumhuriyet Marşı", **Yeni Mersin**, 10 Ekim 1933.

50 "Muallimler Bayramda Vazifelerinden Ayrılmayacaklar", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933; "Köylerde Cumhuriyet Marşı", **Yeni Mersin**, 10 Ekim 1933. Maarif Müdürlüğü, öğretmenlerin hazırlıklara eksiksiz bir şekilde katılması için okullara bir tamim göndererek öğretmenlerin bayram süresince buldukları yerden ve vazifelerinden ayrılmamalarını ve bu süre zarfında kendilerine hiçbir surette izin verilmeyeceğini, aksine hareket edenlere de vazifelerini terk etmiş gözüyle bakılarak kanuni işlem yapılacağını belirtmiştir. "Muallimler Bayramda Vazifelerinden Ayrılmayacaklar", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933. Temsil çalışmaları sırasında vilayet merkezindeki erkek öğretmen sayısının azlığından dolayı bazı roller Orta Mektep öğrencilerine verilmiştir. "Müsamere Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1933.

51 Bayram dolayısıyla ilk ve orta mekteplerde eğitime 22 Ekimden itibaren ara verilerek bayrama kadar öğrencilere konferanslar şeklinde inkılabımızın manası anlatılmıştır. Bu doğrultudaki ilk konferans 23 Ekimde Orta Mektep de Mektep Müdürü Ahmet Hamdi ve tarih öğretmeni Sami Bey tarafından verilmiştir. 28 Ekime kadar devam edecek olan uygulama çerçevesinde günde üç konferans verileceği belirtilmiştir. "Konferanslar Başladı", **Yeni Mersin**, 24 Ekim 1933.

52 "Bayramda Üç Müsamere Verilecek", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933; "Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor", **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933. Halkevinin salonunda gerçekleştirilecek olan müsamerelerden dolayı salonda tadilat yapılmıştır. "Halkevi Salonunda Tadilat", **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933; "Hazırlıklar Bitti Halk Heyecanla Bayramı Bekliyor", **Yeni Mersin**, 26 Ekim 1933.

“Kahraman” ve “İnkılap Çocukları” isimli piyeslerini sahneleyeceği belirtilmiştir⁵³.

Onuncu yıl kutlamalarına özel bir diğer uygulama da halk kürsüleridir. Şehrin muhtelif yerlerine kurulacak olan bu kürsülerde, önceden adını yazdırmak suretiyle isteyen kişiler cumhuriyete dair duygu ve düşüncelerini paylaşma imkânına sahip olmuştur. Cumhuriyet rejiminin faziletlerinden birisinin de düşünce hürriyeti olduğu ifade edilen bu uygulama ile bütün bireylerin düşüncelerinin önemsendiği ifade edilmek istenmiştir. Bayram süresince açık olan bu kürsülerde konuşma yapmak isteyenlere yönelik olarak da CHF Vilayet İdare Heyeti Reisliği tarafından şu duyuru yapılmıştır⁵⁴:

“Büyük günde söz söyleyecek vatandaşlara;

Önümüzdeki cumhuriyet bayramının heyecanları içinde bir kısım vatandaşların “İstiklal”, “Cumhuriyet” ve “İnkılaplar” hakkındaki duygu ve düşüncelerini umuma ifade etmek isteyeceklerini ümit ediyor ve bu kabil zevatin çokluğuna inanıyoruz. Bu cihetle Cumhuriyet bayramında şehrin muhtelif dört yerinde hitabe kürsüleri konulacaktır.

Şu kadar ki herhangi bir intizamsızlıktan sakınmak için hatiplerin her birine tahsis edilecek gün ve saatleri daha evvelden tayin etmek lazım geliyor. Fırkamıza mensup olsun olmasın umuma hitap etmek isteyen vatandaşlarımızın bu ayın on dokuzuncu Perşembe günü akşamına kadar fırkaya müracaatla isimlerini kaydettirmelerini rica ederim.

*C.H.P. İçel Vilayet İdare Heyeti Reisi
Necip Mecit”*

Duyuru üzerine şehrin muhtelif meydanlarına kurulan halk kürsülerinde konuşma yapmak üzere otuzyedinci hatip ile yüz civarında kişi müracaat etmiş-

53 “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933; “Cumhuriyet Bayramında Temsil Edilecek Piyesler Tespit Edildi”, **Yeni Mersin**, 5 Ekim 1933. Aka Gündüz Bey’in Cumhuriyet bayramı için hazırlanmış olduğu üç perdelik “*Yarım Osman*” piyesinden Mersin’e 500 nüsha gönderilmiştir. Bayramda temsil edilecek oyunun nüshaları bütün köylere dağıtılmış, Maarif Vekâleti de ilk tedrisat müfettişlerine köylerde yapılacak temsillerle çok yakından alakadar olmalarını emretmiştir. “Büyük Bayramda Temsil Edilecek Piyesler Geldi”, **Yeni Mersin**, 28 Eylül 1933. Yüksek komisyon, halka ve köylere dağıtılmak üzere İshak Refet ve Besim Atalay ile halk şairlerinden Âşık Mehmet, Maraşlı Esat, Saraç Hacı ve Âşık Hasan’ın destanlarından da göndermiştir. “Büyük Bayram İçin Gelen Destanlar”, **Ege**, 10 Ekim 1933.

54 “CHF İçel Vilayeti İdare Heyeti Reisliğinden”, **Ege**, 10 Ekim 1933; “Büyük Günde Söz Söyleyecek Vatandaşlara”, **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1933.

tir⁵⁵. Ayrıca Ankara'daki konuşmaları dinleyebilmek amacıyla da şehrin meydanlarına radyo tertibatı kurulmuştur⁵⁶.

Onuncu yıl kutlamalarına mahsus gerçekleştirilen uygulamalardan birisi de genel af kanunudur. Devletle halkın kaynaşmasının amaçlandığı uygulamada, Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına dair 431 sayılı kanunda yazılı şahıslar ile 150'likler olarak bilinen kişiler kapsam dışında tutulmuştur⁵⁷. Bu durum af beklentisi içerisinde olan bir kısım 150'likte hayal kırıklığı yaratmıştır⁵⁸. Uygulama kapsamında Tarsus'ta otuzbir mahkûm tahliye edilmiştir⁵⁹.

Onuncu yıl kutlamalarının gerçekleştirildiği yere ise Cumhuriyet Meydanı adı verilmiştir. Eylül sonunda Yeni Mersin Gazetesi'nde yer alan bir haberde;

*“Her gün telgraf haberleri olarak memleketin her tarafından cumhuriyet bayramına yapılan hazırlıkları ve her vilayette, her kazada ve köylerde açılan cumhuriyet meydanlarının inşaatının ilerlemekte olduklarını yazıyoruz. Mersin de bu işe lakayt değildir ve hatta memlekette çalışması itibari ile en ileri gelenlerden sayılabilir. Teşekkül eden kutlulama komitesi sık sık toplanıyor işleri kararlaştırıyor. Yalnız Mersin'de Cumhuriyet Meydanı olarak neresi tespit olunmuştur. Veya onbinlerce kişinin toplanacağı hangi meydan tensip edilmiştir. Şu vaziyette Mersin'de Cumhuriyet Meydanı olacak geniş bir saha yoktur. Eğer genişletilerek yapılacak bir meydan düşünülürse şimdiden faaliyete geçmeli ve Mersin'e layık bir meydan açmalıdır”*⁶⁰ denilerek yetkililerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Bu yazıdan kısa bir süre sonra Mersin'de Cumhuriyet Meydanı olarak Gazi İlk Mektebi karşısındaki meydanlık alanın belirlendiği açıklanmıştır⁶¹.

55 “Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor”, **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933.

56 “Dün Mersin En Büyük Gününü Yaşadı”, **Yeni Mersin**, 30 Ekim 1933.

57 Sönmez, a.g.m., s.92-100. Yeni Mersin Gazetesi'nde yer alan bir haberde yüzelliliklerin afftan yararlanmak istedikleri, bu nedenle hükümetten mütemadiyen istirahatda buldukları ve hatta İsmet Paşa Sofya'da bulunduğu sırada da Bulgaristan'da bulunan birçok yüzelliliğin istida ile müracaat ederek af için yalvardığı ifade edilmiştir. “Yüzellilikler Hükümetimizden Af Yalvarıyorlar”, **Yeni Mersin**, 28 Eylül 1933.

58 “150'likler Af İstiyor”, **Ege**, 15 Ağustos 1933. Bu kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Ashyüce, **Türk Tarihinde İşbirlikçiler ve 150'likler**, Yesevi Yayıncılık, İstanbul 2009, s.279-280, 336.

59 “Tahliye Edilen Mahkûmlar”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

60 “Mersin'de Cumhuriyet Meydanı Neresi Olacak”, **Yeni Mersin**, 24 Eylül 1933.

61 “Cumhuriyet Meydanı İstimlak Edilecek”, **Yeni Mersin**, 20 Kasım 1933.

Bayram kapsamında Sergi ve Grafik Komitesi tarafından onbeş vilayetin cumhuriyet idaresi altında göstermiş olduğu iktisadi hareketlilik ile maarifine, nafiasına, belediyeciliğine, hayır cemiyetlerine, fabrikalarına ve atölyelerine dair veriler ile eserlerin numune, fotoğraf, yazı, rakam ve grafiklerinin yer alacağı bir serginin açılacağı duyurulmuştur⁶². 29 Ekim günü Ticaret Mektebi binasında açılacağı belirtilen sergide sergilenmesi düşünülen malzemelerin ise 10 Ekim'e kadar gönderilmesi istenmiştir⁶³. Kutlamaların merkezi olan Ankara'da da bir inkılap sergisi açılması planlanmıştır. Mersin Maarif İdaresi de sergilenmek üzere eski devir ile yeni devirde yapılan mekteplerin modelleri ile öğrencilerin kullanmış oldukları defterlere ait numuneleri göndermiştir⁶⁴.

Kutlamalar kapsamında inşaatı devam eden müesseselerin inşasının tamamlanarak açılışlarının bayram günlerinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu doğrultusunda Mersin Maarif İdaresi de yapımı devam eden Belenkeşli, Arpaç, Sarı İbrahimli ve Benzin Çukuru mıntıklarındaki yatı mekteplerinin inşaatlarının tamamlanarak bayramın ikinci günü açılışlarının yapılması için büyük çaba göstermiştir⁶⁵. Açılışların görkemli bir şekilde gerçekleştirilmesi için de yatı mekteplerinin yer aldığı köylerin ahalisinin yanı sıra yakın köylerin ahalisinin de törenlere katılması planlanmıştır⁶⁶. Ayrıca halkı susuzluktan büyük sıkıntı çeken Gözne'de de daha önce kullanılmakta iken zamanla yatağı değişmiş olan çeşmenin etrafında 70-80 metre hafriyat yapılarak inkılâp çeşmesi adıyla güzel bir çeşme yapılmıştır⁶⁷.

Vilayet genelindeki hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte de bayram günü beklenmeye başlanmıştır. Bu sırada bayram kutlama programı da ilan edilmiştir⁶⁸.

62 “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933. Ankara'da açılacak olan umumi sergiye gönderilecek eserler ile vilayet maarifini alakadar eden eserlerden bir kısmının birkaç gün içerisinde gönderileceği açıklanmıştır. “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 22 Ağustos 1933.

63 “On Vilayetin İştiraki ile Mersin'de Büyük Bir Sergi Açılacak”, **Yeni Mersin**, 27 Eylül 1933.

64 “Kutlulama Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933.

65 “Bayramın İkinci Günü”, **Yeni Mersin**, 15 Eylül 1933; “Bayram Hazırlıkları İkmal Ediliyor”, **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1933.

66 “Cumhuriyet Bayramında Dört Pansiyonun Küşat Resmi Yapılacak”, **Yeni Mersin**, 26 Eylül 1933.

67 “İnkılap Çeşmesi”, **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1933.

68 Bayram kutlama programı için bkz. “Bayram Programı: Birinci Gün”, **Ege**, 29 Ekim

Mersin’de Bayram Kutlamaları

Birinci Gün

Aylardan beri devam eden hazırlıklar sonucunda şehir baştanbaşa renk ve ışığa bürünmüş, Türk büyüklerinin fotoğrafları asılmış, taklar kurulmuş, bütün evler bayrak, defne dalları, elektrik lambaları ve fenerlerle süslenmiştir. Hazırlıklarını tamamlayarak bayram sabahını bekleyen Mersinliler, sabahın alaca karanlığında evlerinden çıkarak Cumhuriyet Meydanı’na doğru hareket etmiştir. Bu sırada şehri büyük bir sevinç dalgası kaplamış ve kadını-erkeği, büyüğü-küçüğü, zengini-fakiri bütün Mersinliler caddelerden büyük bir sel gibi meydana akmıştır. Vatandaşlar meydandaki yerini alırken fırka ocakları da önlerinde fırka ve ocakların adı yazılı bayraklarla fırka merkezine gelmişler, buradan da önlerinde bando ile birlikte meydana gelerek yerlerini almışlardır. Fırka, halkı heyecana getirmek üzere de kırk kişilik bir komite kurmuştur⁶⁹.

Bayram saat 10.00’da Vali Salim Bey’in onbinlerce Mersinlinin doldurduğu Gazi İlk Mektebi önündeki Cumhuriyet Meydanı’na gelmesiyle başlamıştır. Alay Kumandanı ve askerlerden başlayarak sırasıyla Orta Mektep, ilk mektepler, İdmanyurdu, dikiş-nakış mektebi, berberler ve terziler cemiyetleri ile hayır cemiyetlerinin bayramlarını tebrik ederek halk fırkası vilayet ve ocak heyetlerinin önüne gelen Vali Bey, fırkanın bayramını ise şu sözlerle kutlamıştır:

“Aziz fırka arkadaşlarım;

Çalışmamızın ve muvaffakiyetimizin ve büyük Gazi’nin bize verdiği imanla büyük günü yaşatıyoruz. Gaziden aldığı ilhamla halk fırkası, bu milleti daha çok mutlu günlere kavuşturacaktır; var olsun halk fırkası ve onun büyük reisi Gazi”.

Vali Bey yerine geçtiği sırada Ankara radyosunun büyük güne giriyoruz, aziz millet bayramını Gazi hazretleri ile beraber yaşayacak sözleri ile Gazi hazretlerinin TBMM’de sefirlerin tebriklerini kabul ettikten sonra Cumhuriyet Meydanı’na geldiğini işaret eden bir alkış tufanı duyulmuştur. Vali Bey’in yerine geçmesini müteakiben verilen işaret üzerine şehir bandosu İstiklâl Marşı ile Onuncu Yıl Marşı’nı çalmış, bu esnada meydana toplanmış olan

1933; “Şehrimiz Kutlulama Programı”, **Yeni Mersin**, 29 Ekim 1933; “Bayramın 2 nci Günü Programı”, **Ege**, 30 Ekim 1933; “Mersin Kutlulama Programı”, **Yeni Mersin**, 30 Ekim 1933; “Mersin Kutlulama Programı”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933; “Bayramın 3 ncü Günü Programı”, **Ege**, 31 Ekim 1933.

69 “Dün Mersin En Büyük Gününü Yaşadı”, **Yeni Mersin**, 30 Ekim 1933.

onbinlerce kişi de bandoya eşlik etmiştir. Büyük bir ahenk içinde söylenen marşlardan sonra on yılın yüksek manası anlatılmış, akabinde de H. Kazım Bey kürsüye çıkarak şu konuşmayı yapmıştır:

“Yurdu ve budunu çok karanlık bir uçurumdan, derin bir yokluktan şereflî bir devlet olarak parlak yarına götürerek milli kurtuluşun büyük başı olan başbuğu yeni Türkiye'nin diriliş ve yükseliş âleminin ruhu ulu reisimiz, adı adlardan üstün, ünü ünlerden öte büyük aziz şefimiz bize gösterdiği bu yolda, ülkü yolunda bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da seninle birliğiz, senden aldığımız hızla bu yolda hep beraber milletçe öz ülküye yürüyeceğiz. Emanetin 15 milyonu dolduran sadık bekçileriyiz.

Onuncu yıl dönümünü çok büyük ve içten gelen sevinçlerle kutladığımız bu en büyük bayram günümüzde senin ünlü adını saygılarla anıyor ve seni milletçe selamlıyoruz. En büyüğümüz, başkumandanımız Ulu Gazi”.

Valinin konuşmasını bitirdikten sonra meydanın Silifke Caddesi cephesinde yer alan tribüne geçmesi ve askeri muzikanın da tribünün karşısındaki yerini almasıyla birlikte geçit merasimi başlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak askerler, Jandarma Mektebi öğrencileri ile harp malulleri yürümüştür. Askerler ile harp malullerinin geçişi sırasında caddenin iki tarafını doldurmuş olan halk konfeti saçarak ve alkışlayarak tezahürat yapmıştır. Askeri birliklerin geçişinden sonra alay muzikasının yerini Muallim İrfan Bey'in idaresindeki şehir bandosu almıştır. Şehir bandosunun çaldığı marşlar eşliğinde de öncelikle polis müfrezesi ile okullar geçmiştir. Okullardan ise ilk olarak önde beyaz bluz, lacivert elbise giymiş kız öğrenciler ile kasket, açık yaka beyaz gömlek, lacivert elbise ve beyaz iskarpin giymiş Orta Mektep izcileri ile erkek öğrencileri yürümüştür. Büyük bir disiplin içerisinde gerçekleştirilen ve halktan büyük alkış alan yürüyüşü, Orta Mektep öğrencilerinin hazırlamış olduğu bir araba içinde ve iki döner sütun üzerinde yerli mallarımızı teşhir eden bir bedia ile öğretmenleri nezaretinde Cumhuriyet, Çankaya, İnönü, İsmet Paşa, Kayatepe, Kurtuluş ve Küçük Mektep gibi ilk mektep okullarının öğrencilerinin geçişi takip etmiştir. Okullardan sonra sırasıyla Hilal-ı Ahmer Cemiyeti'nin şefkat ve yardım hissi uyandıran yataklı bir arabası eşliğinde yaralı iki asker ile hasta bakıcı iki kadın, Himaye-i Etfal'in süslediği ve cemiyetin gayesini anlatan bir araba, Tayyare Cemiyeti'ni temsilen biri kadın biri erkek iki tayyareci, Milli İktisatlar Birliği'nin temsili tablosu, Terziler Cemiyeti ile biçki yurdunu temsil eden arabalar ile çalıştıkları saha kıyafetiyle İdmanyurdu şubeleri geç-

miştir. Bunlardan sonra ise önde Türk bayrağı ve fırka bayrağı olduğu halde CHF vilayet ve kaza idare heyeti reisi ve azaları ile Kiremithane, Mesudiye, Nusratiye, Mahmudiye, Bahçe Mahallesi ocakları, davul, zurna, ut ve keman gibi müzik aletleri eşliğinde Berberler Cemiyeti ile merasim meydanını dolduran halkın geçişi gerçekleşmiştir. Halkın geçişiyle birlikte de Cumhuriyet Meydanı'nda yapılacak olan merasim sona ermiştir.

Cumhuriyet Meydanı'ndan sonra Gümrük Meydanı'na ve oradan da Yoğurt Pazarı'na gidilmiştir. Burada fırka kaza heyeti reisi Veysel Bey canlı bir nutuk söylemiş, Doktor Muhtar Bey de heyecanlı bir destan okumuştur. Öğleden sonra saat 14.00'de ise Ticaret Mektebi salonundaki serginin açılışı yapılmış ve dört hatip tarafından konuşmalar yapılmıştır.

Saat 14.30'da İsmet Paşa, Cumhuriyet ve Kurtuluş mekteplerindeki sergilerin açılışı gerçekleştirilmiştir. Saat 15.00'de İdmanyurdu sahasında atletik müsabakalar yapılmış ve müsabakalar sonucunda arkadaşları arasında Arap Ali namıyla anılan bir genç birinci olmuştur. Bunun üzerine Vali Bey, bu gencin Cumhuriyet Ali diye çağrılmasını emretmiştir. Akşam ise askerler, mektepler, İdmanyurdu cemiyetleri ile binlerce kişi ellerinde fenerler ve meşaleler ile Cumhuriyet Meydanı'nda toplanmıştır. Bu sırada Cumhuriyetin ilan saati olan 21.00'de top atılmış, halk ve bütün nakil vasıtaları da inkılap için can verenlerin hatırasına hürmeten bir dakikalık saygı duruşu gerçekleştirmiştir. Top atıldığı anda şehirdeki bütün fabrikalar, limandaki vapurlar ile liman şirketinin motorları beş dakika düdük çalarak cumhuriyetin on yılının bitip ikinci on yılına girildiğini ilan etmişlerdir. Müteakiben Halk Fırkası Vilayet Reisi Necip Mecit, Belediye Reisi Mitat, Kaza Heyeti Reisi Veysel Bey'in olduğu fener alayı hareket etmiştir. Kışla Caddesi, Tüccar Kulübü, Gümrük Meydanı önünden geçerek hükümet caddesine giren ve Ziraat Bankası önünden sola dönüp Yoğurt Pazarı, Zabit Yurdu önünden tekrar geçerek Cumhuriyet Meydanı'na gelen fener alayı, yaşasın cumhuriyet, yaşasın Gazi, yaşasın Türk milleti tezahüratlarıyla yürüyüşüne son vermiştir. Bu esnada öğrenciler, Halkevi müsamerelerinde bir müsamere gerçekleştirmiş, müsamereden sonra da muhtar ve Kaymakamzade Hayri Bey birer konuşma yapmıştır. İlk gün kutlamaları Tüccar Kulübü'nde düzenlenen balo ile sona ermiştir⁷⁰.

70 “Dün Mersin En Büyük Gününü Yaşadı”, **Yeni Mersin**, 30 Ekim 1933; “Mersin’de Şimdiye Kadar Görülmemiş Bir Bayram”, **Ege**, 31 Ekim 1933. Çok neşeli geçen ilk gün kutlamaları esnasında bir de müessif bir hadise yaşanmıştır. Yeni Mersin Gazetesi’nde yer alan bir habere göre, bir grup genç Cumhuriyet Marşı’nı söyleyerek caddelerde dolaştığı sırada Şen Yuva isimli mekâna uğramış, bu sırada mekânda bulunanlar ayağa kalkarak

İkinci Gün

Bayramın ikinci günü saat 08.00'den itibaren Yoğurt Pazarı'nda toplanmaya başlayan Mersin halkı, şehir bandosu tarafından çalınan parçalar ile hatiplerin yaptığı konuşmalardan sonra bandonun çaldığı Cumhuriyet Marşı'na eşlik ederek Cumhuriyet Meydanı'na gelmiştir. Vali Salim Bey, Halk Fırkası Vilayet Heyeti Reisi Necip Mecit, Belediye Reisi Mitat, Halkevi Reisi Mansur Bey'in tören alanındaki yerini alması üzerine saat 10.10'da bandonun çaldığı İstiklâl Marşı ile merasim başlamış, marştan sonra da meydanı dolduran halk hep bir ağızdan Onuncu Yıl Marşı'nı söylemiştir. Marş bitince Belenkeşli Mektebi'nden bir şehit çocuğu "Ankara" şiirini okumuştur. Şiirden sonra Orta Mektep öğrencilerinden bir şehit kızı canlı bir hitabede bulunmuş, hitabeyi yine bir şehit çocuğu tarafından okunan "Cumhuriyet Destanı" takip etmiştir. Halk arasından Bekir Efendi adında bir zat da kürsüye çıkarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmadan sonra toprak alma merasimi yapılmıştır. Buna göre başta Vali Bey olmak üzere Fırka Reisi Necip Mecit, Belediye Reisi Mitat, Halkevi Reisi Mansur ve harp malullerinden Emin Bey ile Orta Mektebin yüksek sınıfından yaşça en büyük bir kız ile erkek öğrenci kazma ile kürsünün yanındaki toprağı kazmış ve bu topraktan birer avuç alarak önceden hazırladıkları koyu kırmızı atlas torba içine koyarak ağzını mühürlemişlerdir⁷¹. Bu sırada kürsüye çıkan denizyolları acentesinden Niyazi Bey, yapmış olduğu konuşmada merasimle alınan toprağın neden Ankara'ya gönderileceğine değindikten sonra yapılan uygulamanın yurt bütünlüğünün hakikatte olduğu gibi zahiren de örneği sayılacağını belirtmiştir. Niyazi Bey'in heyecanlı konuşmasından sonra halk arasından arabacı Kazım çavuş isminde birisi kürsüye çıkarak halk dili ve görüşü doğrultusunda bir konuşma yapmıştır. Kazım çavuş konuşmasında, "*Mersinliler! Yaşasın ile iş bitmez, yaşatmak için iş lazımdır*" demiş ve cumhuriyetin korunması için gelecek nesle verilecek terbiyeyi işaret ederek, "*Dostunuzu, düşmanını biliniz, çocuklarınıza her zaman şu dostun,*

---

marşa iştirak ettiği halde bir kişi marşa iştirak etmediği gibi ayağa da kalkmamış, hatta kendisine yapılan ihtarlara da hakaretle karşılık vermiştir. Bunun üzerine gençler de kendisine aynı şekilde mukabelede bulunmuştur. "Gençlerin Tezahüratı", **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933. Bu konu, çalışmanın ilerleyen kısmında ayrı bir başlık altında detaylı şekilde ele alınmıştır.

71 Ege Gazetesi'nde yer alan bir haberde ise alınan toprağın kutuya konulacağı sırada ihtiyar zabitanın Hasan Dayı'nın "*Müsaade ediniz efendiler, Gaziye gönderilecek olan bu toprağı bir inkılapçı sıfatı ile ben doldurmak isterim*" diyerek çukurdan aldığı toprakla kutuyu doldurduğu iddia edilmiştir. "Mersin'de Şimdiye Kadar Görülmemiş Bir Bayram", **Ege**, 31 Ekim 1933.

şu düşmanındır diye anlatın” dedikten sonra devlet otoritesine ve emre itaate dair şu örneği vermiştir:

“Balkan muharebesinde yedi sekiz Bulgar yaralı esir almıştık. Bizim asker onlara su vermek istedi. Hepsinin de susuzluktan dudağı çatlamıştı. Niye içmediklerini sorduk. Onbaşımız Türkler su verirse için diye emir vermedi dediler”. Kazım çavuşun konuşmasıyla birlikte de toprak alma merasimi sona ermiştir.

Toprak alma merasiminden sonra saat 11.00’de Verem Dispanseri pavyonunun açılışı gerçekleştirilmiştir. Muallim İrfan Bey’in idaresindeki şehir bandosunun çaldığı İstiklâl Marşı ile Onuncu Yıl Marşı’nın söylenmesinden sonra Sıhhat Müdürü Remzi Bey canlı bir konuşma yapmıştır. Remzi Bey konuşmasında, *“Bu pavyon Ulu Gazi’nin işareti ile memlekette sağlık bilgisine verilen ehemmiyetin ve halkımızın gösterdiği canlı alakanın eseridir. Bu pavyonda verem denilen kara belaya tutulan vatandaşlar sıhhat bulacaklardır”* demiştir. Konuşmadan sonra da Vali tarafından binanın açılışı gerçekleştirilmiştir. Bu sırada Veremle Mücadele Cemiyeti Reisi Doktor Şükrü Bey’in pavyon hakkında verdiği izahat dinlenmiş ve binayı gezenlere şekerleme ikram edilmiştir.

Saat 14.00’de liman şirketinin yeni yaptırdığı “Cumhuriyet” isimli römorkörün denize indirilme merasimi yapılmıştır. Merasimden sonra liman şirketinin bütün vasıtaları parasız olarak halkın emrine tahsis edilerek eğlenceli bir deniz gezintisi gerçekleştirilmiştir⁷². Geziden sonra saat 15.00’de Devlet Demiryolları fidanlığının arkasındaki sahada cirit oyunları oynanmış⁷³, saat 17.00’de Zabit Yurdu’nda danslı bir çay ziyafeti düzenlenmiş⁷⁴, saat 20.00’de de liman şirketinin nakil vasıtaları ile bir deniz gezintisi yapılmıştır. Gezi esnasında Onuncu Yıl Marşı söylenerek havai fişekler atılmıştır⁷⁵. Gece ise Halkevi Temsil Komitesi tarafından Halkevi müsamere salonunda ve Çankaya, İsmet Paşa ile Gazi Paşa mekteplerinde müsamereler verilmiştir⁷⁶. Müsamerelerle birlikte de ikinci gün kutlamaları sona ermiştir.

72 “Mersin’de Şimdiye Kadar Görülmemiş Bir Bayram”, **Ege**, 31 Ekim 1933.

73 “İkinci Günkü Tezahürat”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

74 “Çay Ziyafeti”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

75 “Deniz Gezintisi”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

76 “Bayram Şenlikleri Müsamereleri”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

Üçüncü Gün

Bayramın son günü diğer günlerden daha heyecanlı bir şekilde kutlanmıştır. Üçüncü gün kutlamaları Muallim İrfan Bey'in idaresindeki şehir bandosunun saat 08.00'de Tarla Meydanı'nda milli parçalar çalmaya başlamasıyla başlamıştır. Bandonun çalmış olduğu parçalarla heyecanı artan halk, saat 09.00'da bando ile birlikte Halkevi önüne gelerek evin önünde kurulmuş olan kürsünün etrafında toplanmıştır. Halk Fırkası Reisi Necip Mecit ile Halkevi Reisi Mansur Bey'in de iştirak ettiği kalabalıkla ilgili olarak Yeni Mersin Gazetesi şu bilgiyi vermiştir:

“Şehirli köylü birbirine karışmış ve hep bir ağızdan Onuncu Yıl Marşı'nı söylüyor, yaşa Gazi, yaşa fırka, yaşasın halkevleri diye bağırıyordu. Bu coşkunluk karşısında en imansızlar bile taşar. Ne mutlu ulu Türk Milletine ve ne mutlu Halk Fırkasının gayesine doğru koşan Halkevindeki köylü, şehirli on binlerce vatandaşa”.

Halkevi önündeki kürsüye ilk olarak Orta Mektep öğrencilerinden Adile Türkan çıkarak *“Cumhuriyet Destanı”*nı okumuştur⁷⁷. Adile'den sonra milli vapurlar acentesinden Ali Rıza Bey bir konuşma yapmıştır. Ali Rıza Bey'in Türk vatanında Türkçe konuşmak ve konuşturmak yolunda ant içmek teklifine ise bütün Mersinliler iştirak etmiştir. Andın verdiği heyecan dalgası arasında Orta Mektep öğrencilerinden Orhan adında bir öğrenci *“Vatan”* şiirini okumuştur. Şiirden sonra Muhtar Hilmi Bey çok gür bir sesle cumhuriyetten önceki ve sonraki ordumuzu mukayese eden bir konuşma yapmıştır. Hilmi Bey konuşmasının sonunda herkesi orduya selama ve yurt için can verenlerin hatırasını taziz için bir dakikalık saygı duruşuna davet etmiştir. Müteakiben Orta Mektep birinci sınıf öğrencisi Burhan *“Dumlupınar Destanı”*nı okumuştur. Burhan'ın dakikalarca alkışlanan şiirine yapılan tezahürattan aldığı ilhamla heyecanından yerinde duramayan arabacı Kazım çavuş yerinden fırlayarak kürsüye çıkmış ve *“Ben bir arabacıyım. Bu meydanda size söylemek salahiyyetini bana cumhuriyet verdi, Halkevi verdi. Biraz evvel vatanımızda Türkçe konuşturmaya ant içtik. Ben de arabacılığında gördüğüm bir vakayı ibret olsun diye anlatacağım:*

Bir Rum aileyi arabama aldım, iskeleye götürdüm. Bunlar mübadeleye tabi idi ve Yunanistan'a gideceklerdi ve Türkçe konuşuyorlardı. Bunları almaya gelen bir Yunan memuru Rumların Türkçe konuşmasına kızdı. Yanına ge-

77 Ege Gazetesi'nde bayramın üçüncü gününde sadece bu kürsüde 14 kişinin söz aldığı bilgisi yer almaktadır. “Halkevi Önünde Tezahürat ve Nutuklar”, Ege, 2 Kasım 1933.

lerek, “Siz Yunanistan’a gidiyorsunuz, Yunanca konuşacaksınız. Türkiye’den ayrılıyorsunuz, Türkçe burada kalmalı dedi. Vatandaşlar bu da mı bize ders olmaz. Teklif ediyorum vatanımızda yabancı dil konuşmamaya ant içiyoruz” demiştir.

Kazım çavuşun sözleri üzerine ant tekrarlanmıştır. Anttan sonra Orta Mektep ikinci sınıf öğrencisi Şükriye Fikret “*Cumhuriyet Destanı*”nı okumuştur. Şükriye Fikret’ten sonra ise belediye münadisi Tokatlı Ahmet Efendi, “*Ordumuzda zafer yurdumuzda zafer, yolumuzda zafer yaşasın cumhuriyet*” redifli kendisinin yazdığı bir destanı okumuştur. Alkışlarla dinlenen destanı Orta Mektep öğrencisi Lütfi ile Selahaddin’in heyecanlı konuşmaları takip etmiştir⁷⁸. Konuşmalardan sonra hep bir ağızdan Onuncu Yıl Marşı söylenecek Gümrük Meydanı’na gelinmiştir. Geniş meydana okunan ve herkesin eşlik ettiği marş esnasında işyerlerinin camları sarsılmıştır. Meydanın önüne konulan kürsüye önce Orta Mektep öğrencilerinden bir köylü çocuğu olan Ahmet çıkararak Besim Atalay Bey’in “*Onuncu Yıl Destanı*”nı, Osman Mücahit isimli öğrenci Kemalettin Kamu’nun “*Zafer Yollarında*” şiirini, yine bir köylü çocuğu olan Ali ise “*Ankara Destanı*”nı okumuştur. Bunlardan sonra kürsüye çıkan Hasan Dayı Bey ise tayyareciliğin aldığı ehemmiyetten ve Millî Mücadele yıllarında Türk tayyarecilerinin fedakârlığından bahsetmiştir. Gümrük Meydanı’nda yapılan merasimdeki son konuşmayı ise Cemil Kamil Bey yapmıştır. Cemil Bey konuşmasında çok heyecanlı bir şekilde Türkçe konuşurmanın lüzumunu izah ederek, başka milletlerde dil birliğini temin için yapılan hareketleri örneklerle anlatarak vatanımızda dilimizi konuşmayanları vatandaş saymayalım demiştir. Bu esnada dil için içilmiş olan ant tekrar edilmiştir. Halkevinin tertip ettiği program esnasında gerçekleşen konuşmalar ve dile getirilen öneriler halkın düşüncesini yansıtmaya bakımdan önem arz etmiştir. Gümrük Meydanı’ndaki törenden sonra ise deniz yarışları başlamıştır. Kayık ve yüzme yarışlarının yapıldığı müsabakalara halk yoğun ilgi göstermiş ve iskeleden Belediye Bahçesine kadar olan sahil hınca hınç dolmuştur. Saat 12.30’da biten yarışmalarla birlikte öğleden önceki kutlama merasimi de sona ermiştir. Öğleden sonra ise Halkevinde toplanan binlerce kişi Bahçe Mahallesi’ne gitmiştir. Mahalle halkının da iştirak ettiği programda mahalledeki takın önüne konulmuş olan halk kürsüsünden çeşitli konuşmalar yapılmış ve Türkçe konuşmak yolundaki ant tekrar edilmiştir. Saat 14.00’de Vali Bey tarafından Ziraat Bankası’nın istasyon civarında yaptırıldığı tütsü yerinin açılı-

78 “Büyük Bayramın Son Günü Heyecan ve Sevinçle Kutlandı”, **Yeni Mersin**, 1 Kasım 1933; “Bayramın En Neşeli Günü”, **Ege**, 2 Kasım 1933.

lışı gerçekleştirilmiş⁷⁹, saat 15.00'de de İdmanyurdu sahasında çok heyecanlı bir maç oynanmış, maçtan önce de spor şenlikleri yapılmıştır.

Akşama doğru ise Tarsus bandosu ile Mersin ve Tarsus köylüleri yüzlerce kişilik gruplar halinde ve davul zurnalar eşliğinde şehre gelmiştir⁸⁰. Halkevi tarafından karşılanan köylüler, önlerinde Türk bayrağı ile süsledikleri Gazi'nin fotoğrafı olduğu halde şehirde bir süre yürüyerek Cumhuriyet Meydanı'na gelmişler ve burada da çeşitli köy oyunları oynamışlardır. Saat 19.00'da ise askeri mektep öğrencilerinin de eşlik ettiği on binlerce kişi Cumhuriyet Meydanı'nda toplanarak bayramın birinci günü gerçekleştirilmiş olan fener alayını tekrarlamıştır. Bu esnada birçok havai fişek atılmış ve Gazi'nin portreleri çizilmiştir. Cumhuriyet Meydanı'na gelerek askeri alayın tertip ettiği şenlikleri seyreden fener alayı, davul ve zurnalarla çeşitli eğlenceler gerçekleştirmiştir. Bu esnada ortalığı bir alkış tufanı kaplamış ve meydanı dolduran kalabalık hep bir ağızdan, “Yaşa yaşa büyük Gazi, yaşa yaşa ulu reis” diye gür bir sesle bağırmıştır. İlerleyen saatlerde ise Halkevi salonunda Hayri Bey'in yapmış olduğu konuşmayı müteakiben Muallimler Birliği tarafından Aka Gündüz'ün “Mavi Yıldırım” isimli piyesi sahnelenmiştir⁸¹. Halkevi temsil komitesi gençleri ise saat 21.00'de Cumhuriyet Meydanı'na gelerek kutlamalara iştirak etmişlerdir. Bu sırada Tarsus bandosunun çaldığı Cumhuriyet Marşı hep bir ağızdan söylendikten sonra Abdullah, Aziz, Hüseyin, Celal Cemil, Ahmet ve Cahit isimli kişiler şiirler ve destanlar okumuşlar, akabinde de “İstiklâl” piyesi temsil edilmiştir. Piyeste geçen saray için kahrolsun, istiklâl için yaşasın diye bağırarak binlerce kişi, daha sonra fener alayına iştirak etmiş ve top atılınca kadar şehrin bütün sokaklarını ve çarşı içlerini Onuncu Yıl Marşı'nı söyleyerek dolaşmıştır. Saat 24.00'de atılan topla birlikte fabrikalar ve limandaki vapurlar sirenlerini çalarak bayramın sona erdiğini ilan etmişlerdir⁸².

79 Vali, Alay Kumandanı, Belediye reisi, şehir ve köy ziraat kredi kooperatifleri aza ve müdürleri, banka müdürleri ve erkânı, pamukla alakadar olan tüccarlar ile bazı çiftçilerin hazır bulunduğu açılış, İstiklal ve Cumhuriyet marşlarının okunmasıyla başlamış ve Ziraat Müdürü Avni Bey'in konuşmasıyla devam etmiştir. “Pamuk Tütsü Yeri Açıldı”, **Ege**, 2 Kasım 1933.

80 Vali ile fırka reisi ise bayramlarını kutlamak üzere şehre yakın olan Çiftlik, Mezitli, Karadivar ve Kazanlı köylerine gitmiştir. “Köyleri Ziyaret”, **Ege**, 2 Kasım 1933.

81 “Hayri Bey'in Halkevi Müsameresinden Evvel Söylediği Nutuk”, **Yeni Mersin**, 1 Kasım 1933; “Halkevi Müsameresi”, **Ege**, 2 Kasım 1933; “Bayramın En Neşeli Günü”, **Ege**, 2 Kasım 1933.

82 “Büyük Bayramın Son Günü Heyecan ve Sevinçle Kutlandı”, **Yeni Mersin**, 1 Kasım 1933; “Köylülerin Akını”, **Ege**, 2 Kasım 1933; “Fener Alayı”, **Ege**, 2 Kasım 1933; “Bayram Nasıl Sona Erdi”, **Ege**, 2 Kasım 1933.

Kutlamalar esnasında çekilen telgraflarla da devlet büyüklerinin bayramları kutlanmıştır. Bu doğrultuda Mersin Halkevi tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa ile Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey'e birer kutlama telgrafi çekilmiştir. Bunlardan Gazi'ye çekilen telgraf şu şekildedir:

“Ulu Gazi Hazretlerine;

Bize en değerli armağanınız olan cumhuriyetin onuncu yıl bayramını çok derin sevinçlerle kutulayan Mersin'in uyanık gençliği, büyük milli reislerini en derin saygılarla andılar. Halkevi bu derin minneti yüksek huzurunuzla sunar”.

Kutlama Komitesi adına da Vali Salim Bey tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa ile Kutlulama Yüksek Komisyonu Reisliğine birer tebrik telgrafi gönderilmiştir. Bunlardan Gazi Mustafa Kemal'e gönderilen telgraf şu şekildedir⁸³:

“Milli Reis Gazi Hazretlerine

Yurdu ve milleti çok büyük bir uçurumdan şerefli bugüne ulaştıran ünlü reisimiz, senin yol göstericiliğinle kavuştuğumuz cumhuriyetin onuncu yıl bayramını çok derin ve uğultulu tezahürlerle ve candan gelen isteklerle kutulayan Mersin halkının derin ve kalbi tazimlerini sunarız. Büyük milli reisimiz.”

Toprak alma merasimi münasebetiyle de Kutlulama Komitesi Reisi Vali Salim Bey tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e şu telgraf gönderilmiştir⁸⁴:

“Onuncu cumhuriyet bayramının ikinci gününü çok derin tezahürlerle kutulayan Mersin halkı toprak alma merasimi münasebeti ile de aziz milli reislerini büyük saygı hisleri ile andılar. Bütün halk derin bir vecd içinde yüksek adınızı anarken bize armağan ve emanet ettiğin cumhuriyeti kanları ile canları ile koruyacaklarına ant içtiler. Yüksek huzurunuzla sunduğumuz bir avuç toprakla bütün Mersin halkının sana ve cumhuriyete olan sevgi ve bağlılık duygularını yolluyoruz. Büyüğümüz, büyük milli reisimiz.”

83 “Kutlulama Komitesi Tarafından Büyüklerimize Çekilen Tebrik Telgrafları”, **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1933.

84 “Şehrimiz Kutlulama Komitesi Tarafından Gazi Hazretlerine Çekilen Telgraf”, **Ege**, 2 Kasım 1933; “Toprak Alma Merasimi Münasebeti ile Ulu Gazimize”, **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1933.

Bunların yanı sıra Baro tarafından da Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ile Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey'e kutlama telgrafi gönderilmiştir⁸⁵.

Diğer İlçelerdeki Bayram Hazırlıkları

Tarsus

Tarsus'ta da bayramı kutlamak üzere bir komite oluşturulmuştur. Kaymakam Hayri Bey'in başkanlığında Belediye Reisi Muvaffak Ziya, Halk Fırkası Reisi Ziya, Şube Reisi Ali Rıza ve maarif memuru İsmet Bey'den oluşan komitenin yanı sıra nahiye ve köylerde de komiteler teşkil olunmuştur. Bayram töreninin yapılacağı ve Cumhuriyet Meydanı olarak adlandırılacak yer olarak da 7-8 bin kişi kapasiteli eski mezarlık seçilmiştir⁸⁶. Şehirde bayram hazırlıklarına aylar öncesinden başlanmasına rağmen musiki komitesinin faaliyetleri yetersiz kalmıştır. Bu husus dönemin basınında, şehirde kadrosu muntazam bir bando olmasına ve bütün Tarsusluların Onuncu Yıl Marşı'nı öğrenmek istemesine rağmen komitenin dikkate değer bir hareketlilik göstermediği şeklinde eleştirilmesine neden olmuştur⁸⁷.

Onuncu yıl kutlamalarını özel kılan uygulamalardan birisi olan halk kürsülerinden Tarsus'ta da kurulmuştur. Bu kürsülerde istiklâl, cumhuriyet ve inkılâpla ilgili duygu ve düşüncelerini paylaşmak isteyenlere yönelik olarak da Tarsus CHF tarafından şu duyuru yayınlanmıştır:

“Tarsus CHF Riyasetinden;

Her vatandaşın cumhuriyet bayramında istiklal, cumhuriyet ve inkılaplar hakkındaki duygu ve düşüncelerini umuma ifade edebilmek için serbest kürsüler kurulmuştur. Herhangi bir karışıklığa meydan vermemesi için hitabede bulunacak vatandaşların yer ve saatlerinin tayin edilmesi için söz söylemek isteyen vatandaşların 26 Teşrinievvele kadar fırkamıza müracaat eylemeleri rica olunur”⁸⁸.

Bayram hazırlıklarını tamamlayan Tarsuslular, büyük bir heyecan ve sevinç içerisinde bayram gününü beklemeye başlamışlardır.

85 “Baronun Kutlulama Telgrafi”, **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1933.

86 “Cumhuriyet Bayramı Hazırlığı”, **Yeni Mersin**, 3 Ağustos 1933.

87 “Musiki Komitesi de Harekete Geçmeli”, **Yeni Mersin**, 6 Ekim 1933.

88 “Tarsus CHF Riyasetinden”, **Yeni Mersin**, 22 Kasım 1933.

Silifke

Bayramın Silifke’de de parlak bir şekilde kutlanması için hazırlıklara aylar öncesinden başlanmıştır. Kaymakam Mitat Bey’in başkanlığında teşekkül eden kutlulama komitesi, Halkevinin salonunda sık sık toplanarak yapılacak işleri görüşmüştür. Bu süreçte öncelikle bayramın kutlanabileceği geniş bir alan arayışı içerisine girilmiş ve belediyenin yardımı sayesinde bu sorun çözüme kavuşturulmuştur. Buna göre Karşiyaka’daki eski mezarlığın olduğu yer düzeltilerek Cumhuriyet Meydanı olarak kullanılacak hale getirilmiştir⁸⁹.

Onuncu Yıl Marşı’nın öğrenilmesine Silifke’de de büyük önem verilmiştir. 22 Ekim günü başlayan ve Orta Mektep Musiki Muallimi ve Halkevi Musiki Şubesi Reisi Saip Bey’in piyano ile çaldığı marşı başta kaymakam ve belediye reisi olmak üzere bütün memurlar öğrenmek üzere Halkevi salonuna akın etmiştir. Bu nedenle salona dışarıdan sandalye getirilmek zorunda da kalınmıştır. Orta ve ilk mektep öğrencilerinin tamamı marşı öğrenirken, jandarma hazırlık kıtası da öğrenmek için Halkevine gelmeye başlamıştır. Yoğun ilgi gören marş çalışması, 23 Ekim günü 17.00-19.00 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu esnada marşın güftesi de Halkevi tarafından çoğaltılarak çalışmaya gelenlere verilmiştir. Köylülere marşı öğretecek olan köy öğretmenlerinin çalışması ise perşembe ve cuma günleri sabah, öğle ve akşam saatlerinde gerçekleştirilmiştir⁹⁰.

Bayram kutlamaları kapsamında gerçekleştirilecek olan temsillerin ise Orta Mektep öğrencileri ile Halkevi Temsil Şubesi tarafından sahnelenmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda Yüksek Komitenin göndermiş olduğu piyeslerden Orta Mektebin “İnkılap Çocukları”nı, Halkevi Temsil Şubesinin ise “İstiklal” piyesi ile bir komedi sahneleyeceği açıklanmıştır. Bayramın ikinci ve üçüncü günü akşamı gerçekleştirilecek olan temsillerin provaları ise Halkevinde yapılmıştır. Ayrıca mektep öğrencilerine Cumhuriyet Meydanı’nda ve müsamere gecelerinde okunmak üzere şiirler verilmiştir⁹¹.

Gülner

Gülner’daki bayram kutlama çalışmaları kaymakam başkanlığında oluşturulan bir komite tarafından gerçekleştirilmiştir. Aylarca devam eden hazır-

89 “Mezarlık Kaldırılıyor Cumhuriyet Meydanı Yapılacak”, **Yeni Mersin**, 27 Ağustos 1933.

90 “Silifke Mektubu: Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı”, **Yeni Mersin**, 23 Ekim 1933.

91 “Silifke Mektubu: Bayram Hazırlıkları”, **Yeni Mersin**, 23 Ekim 1933.

lıklara neredeyse bütün Gülnarlılar katılmış, hazırlanan program ile de bayram coşkusunun herkesçe hissedilmesi amaçlanmıştır. Gülnarlılar evlerini yeşil çam dalları ile süsleyerek bayrama hazırlanırken şehrin muhtelif noktalarına da beş tak yapılmıştır. Halk Fırkası, belediye, mektep ve adliye dairesi tarafından yaptırılan ve bayramdan bir gün önce inşası tamamlanan takların süsleme ve aydınlatmaları da tamamlanarak bayram günü beklenmeye başlanmıştır⁹².

Mut

Mut'ta da kutlama talimatnamesi doğrultusunda hazırlıkları yürütmek üzere bir komite oluşturulmuştur. Kaymakam Vekili Vehbi Bey'in başkanlığında oluşturulan komite, hazırlıkları büyük bir istek ve ciddiyetle yürütmüştür. Bu esnada zaman zaman toplanan komite, öncelikle yapılması gereken işleri tespit ederek yardımcı komite azalarını seçmiş ve bayramın büyük bir coşku içerisinde kutlanması için de her gün toplanarak çalışmalarını takip etmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte de bayram günü beklenmeye başlanmıştır⁹³.

Diğer İlçelerdeki Bayram Törenleri

Tarsus

Tarsus'ta bayram, Cumhuriyet Meydanı'na toplanan şehirli, köylü onbinlerce kişinin İstiklâl Marşı'nı okumasıyla başlamıştır. İstiklâl Marşı'ndan sonra Onuncu Yıl Marşı söylenmiş, akabinde de ilk ve orta mektepler, sporcular, cemiyetler ve halk tarafından büyük bir geçit resmi yapılmış, nutuklar söylenmiştir. Gece de çok muazzam bir fener alayı tertip edilerek havai fişekler atılmış ve geç vakte kadar şenlikler devam etmiştir. Bayram ikinci gününde de planlanan program dâhilinde büyük bir heyecan ve sevinç içinde kutlanmıştır⁹⁴.

Üçüncü gün ise öğleden önce İstiklâl Harbi'nde şehit olan Mustafa Nail, Hacı İshak, Mulla Kerim ile hayatını kaybeden diğer şehitler için istasyon civarında yapılacak abidenin temel atma töreni yapılmıştır. İstiklâl Marşı'nın okunmasıyla başlayan tören, Belediye Reisi Muvaffak Ziya Bey'in nutku ile ihtiyat zabitlerinden ziraat memuru İbrahim Bey'in işgal esnasında yapılan mezalimi ve şehitlerin vatan uğrunda nasıl çalıştıklarını anlatan konuşması

92 "Gülnar'da Cumhuriyet Bayramı", **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

93 "Mut'ta Cumhuriyet Bayramı Hazırlıkları", **Yeni Mersin**, 25 Eylül 1933.

94 "Tarsus'ta Bayram Tezahüratı", **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1933.

ile devam etmiştir⁹⁵. Dava Vekili Mustafa Hayri Bey ile Burhanzade Kemal Bey'in yapmış olduğu konuşmalarla da tören sona ermiştir. Törenden sonra Tarsus bandosu tarafından çok güzel parçalar çalınırken her mektepten dörder öğrenci ile birer öğretmen kamyonla şehit Mustafa Nail'in ziyaret tepesinde bulunan mezarını ziyaret etmiştir. Gece ise Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan binlerce kişinin iştiraki ile büyük bir fener alayı yapılmış ve bayramın bittiği zamana kadar da şenlikler devam etmiştir.

Onuncu yıl kutlamalarına mahsus uygulamalardan birisi olan af kapsamında ise Tarsus'ta otuzbir kişi tahliye olmuştur. Bu durum bazı aileler açısından bayramı daha da özel ve anlamlı kılmıştır⁹⁶.

Bayram münasebetiyle Tarsus Cumhuriyet Halk Fırkası Heyeti İdare Reisi Ziya Bey tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, TBMM Reisi Kazım Paşa, Başbakan İsmet Paşa ile Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey'e birer kutlama telgrafi çekilmiştir. Bunlardan Gazi Mustafa Kemal'e çekilen telgraf şu şekildedir:

*“Milli varlığımızı koruyan ve bütün milletin kalbinde sevinçle yaşıyan yüksek Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünü kutlulayan biz fırkacı arkadaşlar, bugüne erdiren Ulu Gazilerine candan bağlılıklarını ve yürekten gelen temiz duygu ve sonsuz saygılarını sunarlar.”*⁹⁷

Ziya Bey, toprak alma merasimini müteakiben ise Gazi Mustafa Kemal'e şu telgrafi çekmiştir:

*“Toprak alma merasimi, bugün saat 10'da Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan binlerce halkın neşe ve sevinçleri arasında talimatnamesine uygun olarak pek coşkun tezahürat ve alkışlarla yapıldı. Kalplerinde yaşattıkları cumhuriyetin feyiz ve saadetini benimseyen bütün halkı kendilerini bu mesut güne eriştiren Ulu Gazilerine yüksekte gelen derin ve temiz duygu ve saygılarını sunar ve kabulünü dilerler efendim.”*⁹⁸

Gülner

Gülnerliler bayram sabahı, Cumhuriyet Meydanı'ndaki davulların çalınmasıyla birlikte yeşil çam dallarıyla süsledikleri evlerinden çıkarak kutlama-

95 Merasim esnasında Belediye, Halk Fırkası, Kolej, Orta Mektep ve ilk mektepler ile Ziraat Odası tarafından abideye çelenkler konulmuştur.

96 “Tahliye Edilen Mahkûmlar”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

97 “Tebrik Telgrafları”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

98 “Tebrik Telgrafları”, **Yeni Mersin**, 1 Kasım 1933.

nın yapılacağı meydana toplanmıştır. Bu esnada merkeze yakın sekiz köy halkının bir kısmı da atlı ve yaya olarak davul eşliğinde “Yaşasın cumhuriyet” diye bağırarak kasabaya girmiştir. Mahşeri bir kalabalığın toplandığı meydana-daki törenler saat 10.00’da başlamıştır. İstiklâl Marşı ile Cumhuriyet Marşı okunduktan sonra göndere bayrak çekilmiş, bu sırada Gülnarlılar da bayrağa selam durmuştur. Müteakiben Kutlulama Komitesi Reisi Kaymakam Hıfzı Bey kürsüye çıkarak saltanat ile cumhuriyet devrini mukayese eden ve yaklaşık olarak bir saat süren bir konuşma yapmıştır. Toprak alma merasiminden sonra kürsüye çıkan Halk Fırkası Reisi Hacı Emin Bey’in fırka prensiplerini ihtiva eden konuşmasını çeşitli kişiler ile öğrencilerin şiir, konuşma ve destanları ile köylülerin hazırlamış olduğu milli oyunlar, eğlenceler ve cirit oyunu ile gece gerçekleştirilen fener alayı takip etmiştir⁹⁹.

İkinci gün sabahı ise Cumhuriyet Meydanı’nda bir maarif memuru tarafından eski ve yeni mektebin tedris ve terbiye şekillerini mukayese eden bir konferans verilerek öğrenciler tarafından çeşitli şiirler ile destanlar okunmuştur. Öğleden sonra ise ilk mektep öğrencileri tarafından “İstiklal” piyesi sahnelenmiştir. Okulun 300 kişilik salonunun hınca hınç dolması üzerine oyun, akşam tekrar sahnelenmiştir. Temsil esnasında bilhassa mandolin ve kemanla yapılan ront ve zeybek oyunları izleyicilerin büyük beğenisini toplamıştır. Müsamereden sonra okul salonunda Doktor Aziz ile Tahrirat Kâtibi Hilmi Bey birer konferans vermiştir¹⁰⁰.

Bayramın üçüncü günü, 9.00-12.00 saatleri arasında belediye ve Halk Fırkasına mensup kişiler tarafından yapılan konuşmalar ile başlamış, öğleden sonra da ilk mektep öğrencilerinin düzenlediği koşu gerçekleştirilerek çeşitli oyunlar oynanmıştır. Gece ise öncelikle belediyenin çay ziyafetine gidilmiş, ziyafetten sonra da Cumhuriyet Meydanı’nda toplanılarak sabaha kadar milli oyunlar oynanarak eğlenceli dakikalar geçirilmiştir¹⁰¹. Bayram genel olarak Gülnar’da çok samimi bir hava içerisinde büyük bir sevinç ve coşku ile kutlanmıştır.

Silifke

Bayram Silifke’de de yoğun bir katılımı ile büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Bu esnada Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi Halil Bey tarafından Cum-

99 “Gülnar’da Cumhuriyet Bayramı”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

100 “Gülnar’da Cumhuriyet Bayramı”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

101 “Gülnar’da Cumhuriyet Bayramı”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

hurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa ile Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey'e birer kutlama telgrafı çekilmiştir. Gazi Mustafa Kemal'e toprak alma merasiminden sonra da telgraf çekilmiş olup bu telgraf şu şekildedir¹⁰²:

“Ulu Gazi Hazretlerine;

En mukaddes hakkını bahşetmek üzere uçurumlara sürüklenmiş olan Türk milletine layık olduğu şeref ve milli haysiyeti iade ve bütün milletlere gıpta verecek derecede saadetler temin eden şahsiyeti devletlerine karşı sunacağımız minnettarlık armağanının maddi kıymetini ölçemediğimizden memleket toprağımızdan bir nebzesini merasimi mahsus ile alarak takdim ediyoruz. Silifkelilerin bu armağanı takdim etmekle duydukları büyük zevk ve heyecanı zati devletlerine hürmetle ve en büyük minnettarlık ve tazimat hisleri ile arz ederiz. Efendim.”

Köylerdeki Kutlamalar

Onuncu yıl kutlamalarını özel kılan uygulamalardan birisi de bayram coşkusunun bütün yurda yayılması için köylerin de kutlama programına dâhil edilmesi olmuştur. Program doğrultusunda İçel'in köylerinde de kutlama hazırlıkları yapılmıştır. Halk fırkası tarafından köylere gönderilen irşat heyetleri ile muallimler nezaretinde gerçekleştirilen hazırlıklar kapsamında bütün köyler bayraklarla ve ağaç dallarıyla süslenerek köylülere Onuncu Yıl Marşı öğretilmiştir. Bayram süresince de köylülerin çalışması yasaklanarak kutlamalara iştirak ederek eğlenmeleri amaçlanmıştır. Bu doğrultuda köylüler, bayram süresince davullar ve zurnalar eşliğinde muhtelif oyunlar oynayarak bayram coşkusu doyasıya yaşamışlardır. Ayrıca maarif idaresince köylerde inşa ettirilen okulların açılışları da bayram günlerinde yapılarak daha anlamlı hale getirilmiştir. Bayramın üçüncü gününün akşamına doğru ise Mersin şehir merkezine yakın olan köylerdeki köylüler, süslemiş oldukları Gazi'nin fotoğraflarını ellerine alarak davullar ve zurnalar eşliğinde Cumhuriyet Meydanı'na gelmişlerdir. Burada yaptıkları köy şenlikleri ile bayramın coşkusu ve heyecanını daha da artıran köylüler, Halkevi Temsil Komitesi'nin Cumhuriyet Meydanı'nda verdiği temsilin yanı sıra öğretmenler tarafından Halkevi salonunda verilen müsamereler ile fener alayına da iştirak etmişlerdir¹⁰³.

102 “Silifke'den Çekilen Tebrik Telgrafları”, **Yeni Mersin**, 5 Kasım 1933.

103 “Köylerde Cumhuriyet Bayramı”, **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1933.

Kutlamalar Sırasında Mersin'de Yaşanan Müessif Bir Hadise: Çomuzade Davası

Mersin'de cumhuriyetin onuncu yılı kutlamaları halkın katılımıyla genel olarak büyük bir coşku içerisinde geçmiştir. Bununla birlikte bayramın ilk günü yaşanan ve İçel kamuoyunu aylarca meşgul eden müessif bir hadise, bayramın insanlara yaşatmış olduğu coşkudan ziyade bu hadise ile anılmasına sebep olmuştur. Yeni Mersin Gazetesi'nde yer alan habere göre olay şu şekilde vuku bulmuştur: Bir grup genç Cumhuriyet Marşı'nı söyleyerek caddelerde dolaştığı sırada “*Şen Yuva*” isimli mekâna uğramış, bu sırada mekânda bulunanlar ayağa kalkarak marşa iştirak ettiği halde bir kişi marşa iştirak etmemiş, marşa iştirak etmediği gibi ayağa da kalkmamıştır. Bu esnada kendisine yapılan ihtarlara hakaretle karşılık verince, gençler de kendisine aynı şekilde karşılık vermiştir¹⁰⁴. Hadise her ne kadar gazetede bu şekilde yer almış ise de olayın yargıya taşınması üzerine tam olarak bu şekilde vuku bulmadığı ortaya çıkmıştır.

“*Şen Yuva*” isimli eğlence mekânında marşa iştirak etmediği ve marş söylenirken ayağa kalkmadığı iddia edilen kişi Çomuzade Kamil Bey'dir. Çomuzade Kamil Bey'in iddia edilen kişi olduğu ise olaydan sonra kendisine hakaret ettiklerini öne sürdüğü Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet İdare Heyeti Reisi Necip Mecit, kaza heyeti reisi Veysel ile kardeşi Dünder, Selahattin Cemal ve Hayri Bey aleyhine açtığı dava ile gündeme gelmiştir¹⁰⁵. Mersin kamuoyunun merakla beklediği davanın ilk duruşması 5 Aralık 1933 günü saat 14.30'da gerçekleşmiştir.

Necip Mecit Bey ve arkadaşlarını oniki avukatın savunduğu dava, Sulh Ceza Mahkemesi salonunun dar olmasından dolayı Ağır Ceza Mahkemesi'nin salonunda görülmüştür. Mahkeme esnasında salonun davacı kısmında Çomuzade Kamil Bey, davalı kısmında ise Necip Mecit Bey, Veysel ve kardeşi komisyoncu Dünder, Silifke Ticarethanesi Müdürü Hayri ile Zirai Kredi Kooperatifi Müdürü Selahattin Cemal Bey yer almıştır. Baro Başkanı olan Avukat Hilal Kemal ile Ahmet Fuat, Mahmut Fuat, Seyfiddin, Halil Zaloğlu, Lütfi Naci ve Şükrü Bey de kendilerine tahsis edilen yere oturmuşlardır¹⁰⁶.

104 “Gençlerin Tezahüratı”, **Yeni Mersin**, 31 Ekim 1933.

105 “Çomuzade'nin Açtığı Dava”, **Ege**, 6 Aralık 1933.

106 Ege Gazetesi'nde yer alan bir haberde, Mecit Necip Bey ve arkadaşlarının savunmasının Mersin Barosu'na kayıtlı avukatların tamamı tarafından gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır. “Çomuzade'nin Açtığı Dava”, **Ege**, 6 Aralık 1933.

Hâkim Abdurrahman Bey kimlik tespitinden sonra Kamil Bey'e hadisenin nasıl meydana geldiğini sormuştur. Kamil Bey soruya, dilekçede yazdıklarını tekrarlayarak cevap vermiştir. Bunun üzerine Necip Mecit Bey, davacının dilekçesinde yazdığı şeylerin yalan olduğunu belirterek olayın şu şekilde vuku bulunduğunu belirtmiştir: *“Bayramın ilk günü akşamı büyük bir kafile ile marş söyleyerek sokakları dolaştığımız sırada halkın toplu bulunduğu bazı yerleri ziyaret ettikten sonra Şen Yuva'ya girdik. Bu sırada saz çaldığı için sazın çaldığı şarkıyı bitirmesini bekledik. Şarkının bitmesi üzerine de bazı kişiler Cumhuriyet Marşı'nı söylemeyi teklif ettiler. Bu teklifle birlikte ayağa kalkarak şapkalarımızı çıkardık. Ancak bu sırada sahnenin sol tarafından duran davacının milli hissiyata riayet etmemesi üzerine yanına giderek, “Vatandaş ayağa kalk, şapkanı çıkar ve bizimle beraber marşı söyle” dedim. Bu sırada münakaşayı işiten ve davacının ayağa kalkmadığını gören birçok kimse üzerine hücum etti. Bu vaziyet karşısında Başkomiser Haydar Bey'e haber gönderdim. Bu esnada bayramın fena bir hareketle bitmemesi için coşkun halkın önüne durarak davacıyı korudum. İddia ettiği gibi kendisine sövmedim ve hakaret de vaki değildir.”*

Necip Mecit Bey, davacının kendisine alçak diye hitap ettiği iddiasına ise, *“Davacımıza ayağa kalkmasını söylediğimiz zaman bu İstiklâl Marşı değildir, ayağa kalkmak mecburiyetinde değilim” dedi. Cumhuriyet Marşı'na karşı söylenen bu sözleri duyan halk da kendisine hücum etti*. Davacımız bu vaziyeti idrak etmeyen bir vatandaş dahi olsa bir vatandaşa alçak demek kudretinde olmadığını ifade etmiştir.

Veysel Bey, Hayri Bey ile DüNDAR Bey de Necip Mecit Bey'in söylediklerini tekrarlayarak davacı ile husumetleri olmadığını ve tahkir etmediklerini, hatta davacıyı vaki olan tecavüzden de kendilerinin kurtardıklarını söylemişlerdir.

Selahattin Cemal Bey ise *Ne sövdüm ne de hakaret ettim. Bu efendi ile arkadaşlığımız da vardır. Cumhuriyete karşı hüürmetsizlik etmesine rağmen kendisini himaye ettik. Ayağa kalk dendiği zaman, “Cumhuriyet Marşı kanuni değildir, ne oluyormuş” dedi. Bu sözleri üzerine, “Kamil Bey, ayağa kalkmakla cumhuriyete karşı hüürmet göstermiş olacaksınız, şahsa değil. Cumhuriyete hüürmet borçlusunuz” dedim. Buna rağmen kalkmayınca, “Halk hüürmetsizlik etti, hatta ben de yuvarlandım, düştüm. Biz sövmedik aksine kendisini koruduk” demiştir.*

Avukat Hilal Kemal Bey'in müvekkilleri ile aralarında bir husumetleri olup olmadığı sorusuna Çomuzade Kamil Bey, “Necip Mecit Bey ile terzi

Nahli Kerrum veresesinde olan bir alacağından, Veysel Bey ile komisyonculuk işlerinden, Dündar Bey ile de Veysel Bey'in kardeşi olmasından dolayı aralarında husumetleri olduğunu" söylemiştir.

Hilal Kemal Bey'in davacı bu hadisenin ayağa kalkmadığından ileri geldiğini itiraf ediyorlar mı? Sorusuna ise, "Marş söylenmiş değildir. *Necip Mecit Bey doğru sahneye hücum etti. Çılgın bir vaziyet vardı, akılları başlarında değildi*" şeklinde karşılık vermiştir.

Bundan sonra şahitlerin dinlenmesine geçilmiştir. Şahitlerden Hasan Basri Bey, Necip Mecit Bey'in davacıya ayağa kalkmasını ihtar etmesi üzerine Kamil Bey'in, "*Niçin kalkacağım*" dediğini, bu sırada araya giren Veysel Bey'in, "*Kalk! Sen cumhuriyeti tahkir mi ediyorsun. Gençliği tahkir ediyorsun*" demesi üzerine de davacının, "*Ben cumhuriyeti sizden iyi bilirim*" dediğini ve bu sözler üzerine de Kamil Bey'e hücum edildiğini belirtmiştir. Bir diğer şahit olan Yusuf Bey ise Necip Mecit Bey'in Kamil Bey'e, "*Cumhuriyet Marşı çalınıyor niçin ayağa kalkmıyorsun*" demesi üzerine davacının, "*Kalkmaya mecbur değilim, ortada kanunen bir mecburiyet de yoktur*" şeklinde cevap verdiğini ve Necip Bey'in amacına ulaşamaması üzerine de davacıya, "*Alçak! Niye kalkmıyorsun*" şeklinde hakaret ettiğini dile getirmiştir.

Şahitlerin ifadeleri üzerine Necip Mecit Bey ve arkadaşlarına söyleyecekleri bir şey olup olmadığı sorulmuştur. Söz alan Necip Mecit ile Veysel Bey, şahitlerin ifadelerindeki hakaretin mevcut olmadığını ve davacının iddia ettiği husumetin gayri varit olduğunu izah etmişlerdir. Diğer sanıkların da aynı ifade de bulduklarını beyan etmeleri üzerine mahkeme, gelmeyen bir şahide yarım lira ceza vererek duruşmanın 19 Aralık günü saat 14.00'e tehirine karar vermiştir¹⁰⁷.

19 Aralık günü de Mersin gençliğinin davanın görüleceği mahkemenin koridorunu doldurmasından dolayı duruşma Ağır Ceza Mahkemesi Salonunda görülmeye devam etmiştir. Duruşmayı Seyhan Fırka Vilayet Heyeti Reisi ve Aksaray mebusu Süreyya Bey, gazeteciler, Mersin gençliği ile Tarsus'tan gelen birçok kişi takip etmiştir.

Mersin'de bulunan avukatların davayı kabul etmemesinden dolayı Çomuzade Kamil Bey'i Adana Barosu'na kayıtlı Avukat İlhami Bey savunmuştur. Hâkim Abdurrahman Bey'in İlhami Bey'in vekâletini tetkikinden sonra

107 "Çomuzade'nin Açtığı Dava", **Ege**, 6 Aralık 1933; "Cumhuriyet Marşı Söylenirken", **Yeni Mersin**, 6 Aralık 1933.

duruşma başlamış ve önceki duruşmaya gelmeyen şahit Refik Bey çağrılmıştır. Refik Bey de önceki gün ifade veren şahitlerden Yusuf Bey'e benzer bir ifade vermiştir. Bunun üzerine sanık vekilleri, müvekkillerine isnat olunan "hakaret" cürmünün vaki olmadığına dair hadiseye yakından şahit olan tüccar Enver Ali Bey, Argirzadeler ticarethanesinden Mehmet Ali Bey ile Mustafa Celal Bey, Teke köylü Hacı Mehmet Bey, Kurtuluş ticarethanesinden Ali Rıza Bey, Burhanlı Mustafa Bey, İş Bankası'ndan Rüştü Osman Bey, Maraşlızade Hacı Ali Bey, Yalınayak'tan Emin Bey ile Hamit Ali Bey'in dinlenmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine duruşma, müdafaa şahitlerinin dinlenmesi için 7 Ocak 1934 günü saat 14.30'a tehir edilmiştir¹⁰⁸.

Mersinli gençler 7 Ocakta da mahkeme salonunun koridorunu hıncahınç doldurmuştur. Bu nedenle duruşma saat 15.00'de başlamak zorunda kalmıştır. Yalınayaklı Hamit Ali ile Burhanlı Mustafa Bey gelmediği için de Mustafa Celal Bey'in dinlenmesiyle duruşma başlamıştır. Mustafa Celal Bey ifadesinde bayramın ilk akşamı sekiz buçuk dokuz raddelerinde Şen Yuva'da otururken kalabalık bir grubun gazinoya geldiğini ve çalmakta olan sazın bitmesi beklendikten sonra Hayri Bey'in bir sandalyeye çıkarak, "*Cumhuriyet Marşı'nı hep birlikte söyleyelim*" şeklinde bir teklifte bulunduğunu ancak davacı ile iki arkadaşının ayağa kalkmadığını, bunun üzerine Necip Mecit Bey'in, "*Vatandaş ayağa kalk ve bizimle beraber marş söyle*" dediğini, davacının ise "*Kalkmaya mecbur değilim*" demesi üzerine münakaşanın büyüdüğünü ve birçok kişinin davacının bu hareketine karşı galeyana gelerek üzerine yürümek istediğini fakat gazinoya gelen polisin olaya müdahale ederek davacıyı dışarı çıkardığını, suçluların davacıya katiyen hakaret etmediklerini ve sövmediklerini, hatta gazinoda bulunanlar davacı üzerine yürümek istediği sırada suçluların yürüyenleri teskin ve davacıyı himaye ettiklerini söylemiştir.

Şahitlerden Ali Rıza Bey, Tekeli Hacı, Maraşlıoğlu Hacı Ali, Enver Bey, Mehmet Ali Bey ile Rüştü Osman Bey de Mustafa Celal Bey'in söylediklerini teyit eder nitelikte ifade vermiştir. Duruşmada hazır bulunan şahitlerin dinlenmesiyle birlikte mahkeme, gelmeyen şahitlerden Mustafa ile Hamit Ali Bey'e yarım lira para cezası vererek zorla getirilmelerine, diğer şahitlerden Maraşlızade Hilmi ile Yalınayak'tan Emin Bey'e de tebligat yapılmasına ve duruşmanın 16 Ocak günü saat 14.30'a tehirine karar vermiştir¹⁰⁹.

108 "Çomuzade'nin Açtığı Dava", **Ege**, 20 Aralık 1933; "Gençliğin Merakla Takip Ettiği Dava", **Yeni Mersin**, 20 Aralık 1933.

109 "Çomuzade Muhakemesine Dün de Bakıldı", **Yeni Mersin**, 8 Ocak 1934; "Cumhuriyet

16 Ocaktaki duruşmada şahitlerden Burhanlı Mustafa ve Hamit Ali ile Emin Efendi dinlenmiş ve diğer şahitlerle aynı ifadeyi verdikleri görülmüştür. Şahitlerin ifadelerinin tamamlanmasıyla birlikte de Necip Mecit Bey ve arkadaşlarının davacının dilekçesinde kullandığını iddia ettikleri hakaretamiz sözlerden dolayı açtıkları karşı davaya geçilmiştir. Hâkimin söyleyeceği bir şey olup olmadığını sorması üzerine Çomuzade, dilekçesinde yazdıklarını tekrar etmiştir. Müteakiben mahkeme, dava vekillerinin müdafaalarını yapmak üzere 30 Ocak günü saat 14.00'e tehir edilmiştir¹¹⁰.

30 Ocaktaki duruşmada öncelikle davacı vekili İlhami Bey'in ittihamnamesi okunmuş, müteakiben de Necip Mecit Bey ve arkadaşlarının vekilleri Baro Reisi Hilal Kemal ile Avukat Halil Zaloğlu, Lütfi Naci ve Seyfiddin Beyler müdafaalarını gerçekleştirmişlerdir. Suçlu vekilleri müdafaalarında, milli duyguya hürmet etmediğini iddia ettikleri Çomuzade'nin iddiasını çürütmeye çalışmışlardır¹¹¹. Bu nedenle davayı Türklük ve millilik bağlamında ele almışlar, savunmalarını da bu düşünce üzerine kurmuşlardır. Hatta Avukat Halil Zaloğlu Bey, Çomuzade'nin savunmasını üstlenen Adana Barosu'na kayıtlı Avukat İlhami Bey'i gayri milli bir davayı kabul etmekle itham ederek Adana Barosu'nun kendisinden hesap sormasını istemiştir. Bu yönüyle dava, bir hukuk insanının bireylerin en tabi hakkı olan savunma hakkına yönelik yaklaşımını ortaya koyması bakımından da dikkat çekmiştir.

4 Şubatta sona eren mahkeme neticesinde Hâkim Abdurrahman Bey kararını açıklamıştır. Buna göre; *“Suçluların davacıya sövdükleri dinlenen şahitlerin şehadeti ile usulen sabit olduğundan hareketlerine uygun olan Türk Ceza Kanunu'nun 482 inci maddesine tevfikan üç gün müddetle hapslerine ve birer lira ağır para cezası ile tecziyelerine, davacının şahsi istidanamesinde kullandığı bazı elfazı tahkiriye ile suçluları adiyen tahkir etmiş olduğundan hareketine tevafuk eden ceza kanununun yine mezkûr 482 inci maddesi mucibince 3 gün müddetle hapsine ve bir lira ağır cezayı nakdi ile cezalandırılmasına ancak 485 inci maddenin 2 inci fıkrası mucibince her iki taraf hakkında cezanın iskatına ve müteakibil manevi tazminat itasına mahal olmadığına ve*

Marşı Söylemeyen Çomuzade'nin Açtığı Davası”, **Ege**, 8 Ocak 1934.

110 “Çomuzade Muhakemesi”, **Yeni Mersin**, 17 Ocak 1934.

111 “Çomuzade Muhakemesi Vekiller Müdafaalarını Serdettiler”, **Yeni Mersin**, 31 Ocak 1934; “Çomuzade Davasında Avukat Halil Zaloğlu Bey'in Müdafaası”, **Yeni Mersin**, 1 Şubat 1934; “Çomuzade Davasında Baro Reisi Hilal Kemal Bey'in Müdafaası”, **Yeni Mersin**, 2 Şubat 1934.

masarifi muhakemenin münasafeten her iki taraftan alınmasına vicahan ve kabili temyiz olmak üzere karar verilmiştir.”¹¹²

Karardan anlaşıldığı üzere mahkeme, hem Çomuzade hem de Necip Mecit Bey ve arkadaşlarını cezalandırmış, ayrıca mahkeme masrafının da iki taraftan tahsil edilmesine karar vermiştir. Mahkemenin kararındaki en dikkat çekici nokta ise Necip Mecit Bey ve arkadaşlarının Çomuzade’ye küfrettiklerinin şahitlerin şهادeti ile sabit olduğu şeklindeki ifadedir. Oysa dönemin yerel basınında yer alan mahkemeye dair haberlerde ve şahitlerin ifadelerinde Çomuzade’ye küfredildiğine dair herhangi bir bilgi yer almadığı gibi Çomuzade’nin saygısızlığına ve davalıların Çomuzade’yi galeyana gelmiş olan halkın elinden kurtardığına dair ifadeler sıkça zikredilmiştir. Basının hadiseyi bu şekilde vermesinde ise gazete sahipleri ile yöneticilerinin onuncu yıl kutlama komitesinde yer alması ile davanın adeta siyasi bir hüviyete bürünmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

---

112 “Çomuzade’nin Muhakemesi Bitti ve Karar Tefhim Edildi”, **Ege**, 5 Şubat 1934; “Mahkeme Neticelendi Davacı da Hapse Mahkûm Oldu”, **Yeni Mersin**, 5 Şubat 1934.

SONUÇ

Cumhuriyetin onuncu yılı İçel'de büyük bir coşku ve sevinç içerisinde kutlanmıştır. Kutlamalar için aylar öncesinden başlayan hazırlıklara adeta bütün İçel halkı iştirak etmiştir. Halkla birlikte şehirde bulunan kurum ve kuruluşlar da sürece dâhil olmak suretiyle bayramın emsalsiz bir şekilde kutlanması için gayret sarf etmiştir. Ancak bu sürece bilhassa Cumhuriyet Halk Fırkası, Halkevi, öğretmenler ile öğrenciler büyük katkı sağlamıştır.

Onuncu yıl kutlaması, cumhuriyet idaresi altında ülkede meydana gelen değişimin ortaya konulması açısından da önemli bir vesile olmuştur. Bu doğrultuda kutlamalar esnasında özellikle eski dönem ile cumhuriyet döneminin mukayesesi yapılmak suretiyle cumhuriyet idaresinin farklılığı ve fazileti vurgulanmıştır.

Kutlamalar, yeni rejimin insanlar üzerinde meydana getirdiği değişimi ve toplumsal karşılığını görmek bakımından da faydalı olmuştur. Nitekim kutlama programı doğrultusunda yeni ve temiz kıyafetlerini giymiş olan İçel halkı; yaşlısı genci, köylüsü şehirlisi hep birlikte bayramı kutlamıştır. Kutlamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan tiyatro temsilleri ile insanların balolara ve fener alaylarına iştirak etmek suretiyle ortaya koydukları birliktelik ve bayram algısı, devrin idarecilerinin cumhuriyet ideolojisi etrafından inşa etmek istedikleri toplum düzeninin İçel'de başarıya ulaştığını da göstermiştir.

Ancak bayramın birinci günü yaşanan ve dönemin basınında “Çomuzade Davası” olarak ele alınan hadise, onuncu yıl kutlamalarından daha fazla kamuoyunu meşgul etmiştir. Bu durum davanın, bayramın ve yaşanan toplumsal coşkunun önüne geçmesine, bir başka ifade ile onuncu yıl kutlamalarının davanın gölgesinde kalmasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

BCA, 030.10.185.352.13; 030.10.198.352.13; 030.18.01.01.39.70.12; 450.01.11.50.36.1; 490.01.11.50.36.1; 490.01.11.50.37.1; 490.01.11.53.36.1.

Düstur, 3. Tertip, Cilt II, V.

Resmi Ceride, 1341/1925.

Resmî Gazete, Kanun No 2305, Sayı 2437 (26 Haziran 1933); Kanun No 2318, Sayı 2530 (16 Ekim 1933); Kanun No 2319, Sayı 2536 (23 Ekim 1933); Kanun No 2320, Sayı 2536 (23 Ekim 1933); Kanun No 2321, Sayı 2536 (23 Ekim 1933); Kanun No 2322, Sayı 2536 (23 Ekim 1933); Kanun No 2739, Sayı 3017 (1 Haziran 1935); Kanun No 3466, Sayı 3950 (4 Temmuz 1938); Kararname No 14668, Sayı 2452 (15 Temmuz 1933); Kararname No 15073, Sayı 2532 (18 Ekim 1933); Kararname No 15098, Sayı 2535 (22 Ekim 1933); Kararname No 15113, Sayı 2535 (22 Ekim 1933).

TBMMZC, Devre II, Cilt 24; Devre IV, Cilt 16.

Ege, 10 Ağustos 1933; 15 Ağustos 1933; 20 Eylül 1933; 25 Eylül 1933; 26 Eylül 1933; 27 Eylül 1933; 10 Ekim 1933; 12 Ekim 1933; 15 Ekim 1933; 17 Ekim 1933; 20 Ekim 1933; 29 Ekim 1933; 30 Ekim 1933; 31 Ekim 1933; 2 Kasım 1933; 6 Aralık 1933; 20 Aralık 1933; 8 Ocak 1934; 5 Şubat 1934.

Yeni Mersin, 3 Ağustos 1933; 10 Ağustos 1933; 13 Ağustos 1933; 16 Ağustos 1933; 22 Ağustos 1933; 27 Ağustos 1933; 15 Eylül 1933; 24 Eylül 1933; 25 Eylül 1933; 26 Eylül 1933; 27 Eylül 1933; 28 Eylül 1933; 29 Eylül 1933; 1 Ekim 1933; 2 Ekim 1933; 3 Ekim 1933; 4 Ekim 1933; 5 Ekim 1933; 6 Ekim 1933; 8 Ekim 1933; 10 Ekim 1933; 17 Ekim 1933; 18 Ekim 1933; 22 Ekim 1933; 23 Ekim 1933; 24 Ekim 1933; 26 Ekim 1933; 29 Ekim 1933; 30 Ekim 1933; 31 Ekim 1933; 1 Kasım 1933; 2 Kasım 1933; 5 Kasım 1933; 20 Kasım 1933; 6 Aralık 1933; 20 Aralık 1933; 8 Ocak 1934; 17 Ocak 1934; 31 Ocak 1934; 1 Şubat 1934; 2 Şubat 1934; 5 Şubat 1934.

Akbayrak, Hasan, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Millî Bayramlar”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 43 (1987), s.31-38.

Ashlyüce, Erdoğan, **Türk Tarihinde İşbirlikçiler ve 150’likler**, Yesevi Yayıncılık, İstanbul 2009.

Bolat, Bengül Salman, **Millî Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2012.

Coşkuner, Kerem, “Onuncu Yıl Anısına Yapılan Yayınlar”, **Toplumsal Tarih**, S 118 (2003), s.94-95.

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü İçin Yazılan Şiirler, Destanlar, Ankara 1933.

Çanak, Erdem, “Adana’da Cumhuriyet’in Onuncu Yılı Kutlamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 86 (Temmuz 2013), s.1-25.

_____, **Atatürk ve Adana**, Ankara 2016.

Çelebi, Mevlüt, **Atatürk ve Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2007.

Çıkla, Selçuk, “Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebi Yayınlar”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, S 1 (2006), s.45-63.

Demirhan, Nezahat, **Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihindeki Yeri ve Önemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.

Doğaner, Yasemin, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, S 9 (2007), s.119-143.

Selim Nüzhet, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde Yapılan Neşriyat”, **Ülkü**, S 12 (1933), s.443-455.

Sönmez, Cahide Sınmaz, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlamaları ve 26 Ekim 1933 Tarihli Genel Af Yasası”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S 33-34 (2004), s.89-101.

Şapolyo, Enver Behnan, **Cumhuriyet’in Onuncu Yıldönümü Ankara’da Nasıl Kutlandı 1923-1933**, Ankara 1934.

Yüksek Kutlama Komisyonu, **Köylülere Konferans**, Ankara 1933.

